

Д-р Л. ЖАБКО-ПОТАПОВИЧ

ЖИТТЯ ЦЕРКВИ

Історичний нарис

Накладом
Християнського Видавництва
"Дорога Правди"

Вінніпег — 1977 — Чикаго

diasporiana.org.ua

THE LIFE OF A CHURCH

— by —

Dr. L. Zabko-Potapovich

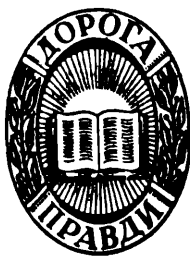

**Published by "Doroha Prawdy"
(Ukrainian)**

Д-р Л. ЖАБКО-ПОТАПОВИЧ

ЖИТТЯ Церкви

Історичний нарис

Накладом
Християнського Видавництва
"Дорога Правди"

Вінніпег — 1977 — Чикаго

Видавництво “Дорога Правди” ч. 64

Видання цієї книжки фінансувало Об'єднання
Українських Євангельсько-Баптистських Церков
у ЗСА.

Printed in Canada
by Popular Printers, 787 Toronto Street,
Winnipeg, Man. Canada

Д-р Л. Жабко-Потапович
під час проповіді в Церкві в Честері (позаду
старий текст "кулішівкою")

П Е Р Е Д М О В А

Матеріал, з якого складається ця книжка, свого часу був друкований у журналі "Післанець Правди." Але з огляду на важливість цього матеріалу і його актуальність із приводу святкувань 125-річчя баптистського руху в Україні --- Української Баптистської Церкви - та відзначення хрищення Івана Онищенка 1852 року. Всеукраїнське Євангельсько-Баптистське Братство прийняло рішення видати його окремою книжкою, доручивши здійснити це своєму видавництву "Дорога Правди."

Тепер книжка "Життя Церкви" виходить у світ і видавництво "Дорога Правди" вдячне Богові за те, що воно могло виконати доручення свого Братства. Ми глибоко віримо, що й це чергове видання нашого видавництва буде корисним для читачів, як і всі попередні його видання.

Вінніпег, березень 1977

Видавництво "Дорога Правди"

Український євангельсько-баптистський рух у колишній царській імперії розпочався на степах Херсонщини. Започаткував його селянин Основи Іван Онищенко, який, за свідоцтвом члена Російської Академії Наук Ф. А. Щербини, восени 1852-го року прийняв хрищення. Наступники Онищенка — Михайло Ратушний, Адам Войсарівський, Гарасим Балабан-Вітенко, Олександр Капустян, Юхим Цимбал та Іван Рябошапка з їхніми численними послідовниками та помічниками продовжували ретельно цей рух, який у 70-х роках перейшов через північні та східні кордони України й поширився по Білорусі та Росії. В останній цей духовний український рух, що спочатку був знаний під назвою “штундизму”, у 70-х роках зустрінувся в південній Росії з дещо подібним рухом, що туди прийшов із Грузії де російський купець Нікіта Воронін року 1867-го (точніше — 1869-го) і 16-річний молоканин Василь Павлов року 1871-го — прийняли хрищення. Павлов розпочав духовну працю р. 1876-го, яка в Росії дала пізніше показні наслідки. У тих же 70-х роках у північній столиці Росії Петербурзі англійський лорд Редсток розпочав духовний рух серед вищої аристократії столиці, знаний пізніше під назвою “пашковщини” за йменням полковника гвардії В. А. Пашкова,

що був найдіяльнішим адептом цього руху. Прихильники й члени цієї духовної течії року 1908-го почали приймати хрищення за вірою й оформили течію потім як рух євангельських християн.

Царський уряд своїми нагінками та переслідуваннями цих рухів спричинив те, що вони відчули потребу зблизитися та об'єднатися не тільки між собою, але й з подібним до них рухом "штундистів", що в тих же часах виник серед німецьких протестантів-колоністів в Україні. Шукання спільности між українськими й німецькими віруючими привело згодом до поважних спроб улаштувати з'їзди, спочатку в 80-х роках в Україні, а пізніше (за ініціативою та дбанням "пашковців") у Петербурзі. Проте бажаних наслідків ці спроби не дали, і до самої першої Світової війни бажаного та потрібного об'єднання віруючих у російській імперії не настало. Цьому перешкоджали, з одного боку, представники самого уряду, а, з другого — унутрішні, часто сховані для зовнішніх, духовно-ідеологічні, класові, мовні та навіть і расові суперечности, що виникали в лоні самих цих християнських рухів.

Отак того бажаного порозуміння та об'єднання тих рухів між віруючими царської імперії не було оформлено до першої Світової війни.

Доба Світових війн

За урядовою царською статистикою вже 1884 року в усіх українських губернях налічувалося приблизно біля ста тисяч “штундистів”. Це число ввесь час аж до першої Світової війни 1914-го року збільшувалося, і напередодні війни деякі дані припускають кількість віруючих в Україні до півмільйона.

Переслідування цих віруючих царською владою продовжувалися аж до 1905-го року, коли маніфест царя 17-го жовтня дав їм усім деяку полегшу. Зате з вибухом війни переслідування набрали нової сили. Хоч назагал діло Боже щодо проповідей, літератури, співів, молитов тощо не виявляло ознак справи сутньоукраїнської, влада підозріливо дивилася на “сектантів”, вважаючи її за частину “німецької інтриги”, під якою розуміла ввесь український рух. Тим більше, що українські “сектярі” були в сталому духовному зв'язку з німецькими “штундистами” Таврії й Криму.

Коли вибухла війна, влада розпочала репресалії проти українських організацій та установ і товариств, а поруч цього загачувала й убік українських “сектярів”. Почалися арешти та масові висилки на схід, північ Росії, а то й до Сибіру та середущої Азії.

Насправді ж віруючі в Україні не мали нічого спільного ні з політикою, ні з націоналізмом. Богослужебною літе-

ратурою (Біблії, співаники, тексти) користалися виключно російською, бож української й не було в них. Молилися мовою рідною, а проповідники їхні проголошували Слово Боже, особливо в містах, мішаним жаргоном “малоросійським”.

Докорінно змінилася справа з вибухом революції 1917-го року. Вже з початком її Україна фактично вийшла зо складу російської імперії, коли на чолі своєму поставила Українську Центральну Раду. Релігійними справами перший український уряд, як скрайньо соціалістичний, цілком не цікавився і, формуючи міністерства (генеральні секретаріати), навіть не подбав про заснування міністерства справ релігійних. Отже, фактично, в Українській Державі влада відділила себе від Церкви.

Баптисти з цього становища були цілковито вдоволені та його використовували повністю. Проповідь Слова Божого провадилася абсолютно без перешкод, і євангельський рух поширювався в Україні стихійно. Зібрання переповнювалися до останку, біля молитовних домів було завізно; люди навертали масово, до хрищення зголошувалися з захопленням, і Церкви євангельські зростали як за апостольських часів.

Справа покращала ще більше за другого уряду Держави, за гетьманщини. Гетьман України в своєму універсалі з дня 29 квітня 1918 року в розділі “про віру” оголосив, що “всі, неприналежні до православної віри, громадяни Україн-

ської Держави, а також усі мешканці на території України користуються кожний на кожному місці свободним відправленням їхньої віри й Богослуження за її обрядом”.

Для євангельських віруючих настали нечувані досі, неймовірно вільні та щасливі часи. За словами відозви Всеукраїнського Євангельсько - Баптистського Братства, оголошеної 28 січня 1952 року в Гемільтоні в Канаді, із нагоди сторіччя постанови єванг.-баптист. руху, говориться, що тоді в Україні 1918-го року “Це пробудження йшло стихійно від села до села, та від міста до міста, та охопило було всю Україну. Очевидко, не було міста й села, де б не проповідувалася Євангелія. Постали (численні нові) групи і громади євангеликів-баптистів, будувалися молитовні доми, а Церкви росли та потужніли”.

Тоді відбувалися повітові та округові з'їзди й, як наслідок цього, зорганізувався Всеукраїнський Союз Християн Баптистів. І того ж 1918-го року відбувся в столиці України, у Києві перший з'їзд цього Союзу, що забрав цілий тиждень, від вівторка 1-го по вівторок 8-го жовтня.

Та ж сама вільність продовжувалась і за урядування третьої української влади, за Директорії, у роках 1919-му та 1920-му. На жаль, ці короткі часи існування самостійної Української Держави обмежилися згаданими незабутніми чотирма роками. Наприкінці 1920-го року червона більшовицька Росія, що перед

чотирма руками була визнала Україну за незалежну й самостійну державу, напала на Україну й за допомогою незлічених китайських і манджурських орд опанувала вільну українську землю й запровадила на ній чужу комуністичну безбожну владу.

Проте напочатку московська влада ще толерувала нібито самостійність України й до 1923-го року визнавала її за незалежну, дозволяла їй мати порівнюючу вільність і тільки того 1923-го року втягнула Україну до ССРСР.

Отож, ті три роки були досить вільними й для українських віруючих. Користаючи з цього, християни баптисти відбували далі Богослужби та на весні 1921-го року відбули 2-ий з'їзд у м. Єлисаветграді; потім відбули 3-ій з'їзд 1922 року в Києві. Наступного 1923 року та вільність почала прикорочуватися. Не вважаючи на впливи та силу М. Скрипника, Москва почала міцно втручатися до його влади та приборкувати віруючих. Проте ще й тоді можливо було випускати журнал "Баптист України", правда російською мовою, але з маленькими донесеннями з місць в українській мові про працю Божу. Редактор журналу бр. І. О. Кмета притягнув до праці в журналі першорядні сили, і на сторінках того часопису з'являлися надзвичайно цінні статті наукового, богословського та історичного характеру. Там же друкувалися теж і українські духовні пісні (часами з нотами) дуже добрі. Другим здобутком тих часів уважаємо скомпонування тим же братом

І. К. невеликого збірничка духовних псалмів "Арфа" мовою українською, що стався великою допомогою в праці Божій. Там же (у Харкові) був видрукований Новий Заповіт перекладу І. Нечуй-Левицького, поправним правописом. Це були майже останні радісні події в житті Українського Єванг. руху під владою червоних. Віруючі спромоглися ще на два з'їзди в Харкові — 12-17 травня 1925 року й 10-14 травня 1928-го року.

Потім настали чорні роки індустріалізації, колективізації та інших зловісних експериментів Кремлю. Як відомо, ці всі експерименти не зустрінули в самій Росії майже жодного спротиву. Так само ліквідація релігійних рухів там перейшла без поважних перешкод. Не так було в Україні. Не хотіли українці ні своїх господарств позбуватися, ні в державну панщину до колхозів іти, ні вирікатися віри в Господа Бога. Через це червоний звір вельми на українців розлютився. 1932-го року була оголошена антирелігійна п'ятирічка. Українці їй рішуче спротивилися. До панщини колхозної треба було їх заганяти силоміць. Особливо рішучою виявилася постава євангельських віруючих щодо віри в Бога.

Як відомо, євангельсько-баптистський рух завжди був і досьогодні залишається за Залізною заслоною міцним, упертим і безкомпромісовим особливо в Україні. Властиво цей рух є там притаманним. І досі три чверти віруючих

ев. християн баптистів у ССРСР знаходяться або в самій Україні, або в тих частинах російської федерації в Азії, куди мільйони українців були вислані червоною Москвою. Вони й досі не піддаються ні загрозам, ні карам, ні залицянням й принадам безбожної советської влади.

Тож не піддавалися українці червоному звірові й тоді, 1932-го року. Тож Джугашвілі-Сталін вирішив приборкати непокірливих українців страшним терором. Схвалено було — половину українців вимордувати штучним голодом, а решту вивезти на загин до Азії. Узимі проти 1933-го року розпочався той голод в Україні, на Кубані та в інших скупченнях українців. Під час голоду вимерло біля 7-ми мільйонів українців, а біля 12-ти мільйонів розбіглися по Московщині або були вивезені до в'язниць і каторг, де більшість їх і загинули.

А в цей час, коли ті мільйони конали, потяги з ССРСР вивозили в багату Європу мільйони тон українського збіжжя, муки, масла, м'яса, сала, яєць і птаства та іншого добра українського, яке й продавалося за безцін пересиченим буржуям. А комуністична пропаганда на весь світ голосила, що то неправда, що в Росії голод.

І дійсно, у Росії голоду не було. На Московщині ніхто з голоду не вмер. І в самій Москві тисячі українських дітей, висланих туди вмираючими батька-

ми, опинилися, щоб урятуватися від смерти.

Про це тепер за Залізною заслоною не вільно ні писати, ні навіть пошепки згадувати...

Скільки тоді загинуло евангельських віруючих, маже знати лише Сам Господь.

Але не всі загинули. Московський уряд не спромігся вимордувати всіх, або їх до Азії вивезти. Залишилися й віруючі. Не змогли їх червоні вистріляти в сотках і тисячах міст і сіл. 1943-го року за німецької окупації України в одній тільки Вінниці на Поділлію було відкрито десятки масових могил замордованих українських селян і робітників. Серед біля двох десятків тисяч замучених було знайдено біля 300 осіб, при яких було знайдено або Біблії, або співаники духовних пісень або інші знаки того, що то були віруючі люди. Їх вимордував червоний звір лише за їхню віру в Господа Бога, за Якого вони й життя своє віддали...

До 1932-го року мешканці України мали ще можливість утікати до Західної України, що була під окупацією поляків, або до інших українських земель, що їх були зайняли румуни, чехи та мадяри, де була більша вільність, як під росіянами. Але за часів голоду кордони на захід і південь було остаточно закрито, і московська влада нещадно продовжувала винищувати українське населення та вивозити його до Азії. Цей жорстокий терор продовжу-

вався до самої другої Світової війни...

По 1-шій Світовій війні українські землі — Галичина, Волинь, Холмщина, Полісся й Підляшшя опинилися під польською окупацією, Басарабщину й Буковину забрала Румунія, Карпатську Україну — Чехо-Словаччина. На цих землях по воєнних бурях лише на Волині залишилися невеличні громади євангельських віруючих у Залізничі, Ковелі, Рівному тощо. Окремі віруючі розкидані були по деяких селах. Частина їх належала до решток тих, що під час війни були наведені до Христа завдяки акції німецьких баптистів у таборах полонених із російської армії. Оці віруючі сталися згодом тією євангельською розчиною для українського населення під Польщею. Молоді селяни-робітники з Галичини (Лютій, Козак та інші) почули на Волині першу вістку про Євангелію й принесли її до Галичини. До них приєдналися брати Підгорецькі, що з них деякі були наведені на скитальщині в Великій Україні. Ці піонери Христові посіяли Слово Боже на Равщині, Жовківщині та в інших місцях Галичини. До них приєднався віруючий з поляків бр. Іван Петраш, що ще раніш пізнав Божу Правду на чужині. У двадцятих роках ці перші віруючі запалили огонь віри по всій Галичині.

На жаль, цей рух, як відомо, у колишній царській імперії провадився переважно російською мовою, а тому й в Україні віруючі послуговувалися російськими Бібліями, Новими Заповітами та

іншою духовною літературою. Ці російські впливи прийшли й до Галичини. Католицьке (уніятське) духівництво, яке взагалі було проти протестантського руху, у російських впливах побачили загрозу комуністичну, само насторожилося проти нього й спонукало й польську владу повстати проти нього. Проти євангелизму почалася запекла боротьба, як проти руху чисто політичного, московсько-комуністичного. Натовпи католиків, і польських і українських, напали на віруючих із нагоди похорон, хрищень і їх били, калічили, а навіть і забивали.

Тим часом віруюча молодь на Волині, що переходила вже через українські школи, сама розпочала "розмосковлення" євангельської праці, переходячи до рідної мови в співах, молитвах, проповідях тощо. Цей рух перекинувся згодом і до Галичини, де досі послуговувалися каліченою російською мовою. Тут справа радикально змінилася з приїздом із Америки проповідника Василя Перетятка 1926-го року. Він із своїми співробітниками (Микола Лютий, Іван Підгорецький, Іван Семенина, С. Білинський, А. Чаплик, Ілля Кубрин, Григорій Домашовець, Петро Олишко та інші) попровадив належний духовно-народний курс, запровадивши проповідь Слова Божого мовою українською. У деяких містах, як Рава, Львів, Борислав, де в Церквах були віруючі обох народностей, залишено було поруч мови української також і польську.

Дальшим кроком повищих братів було заснування часопису "Післанець Правди", який друкувався тимчасом у баптистській друкарні "Компас" у Лодзі. Перше число часопису вийшло в січні 1927-го року. Редакторами його були спочатку різні особи, але найактивнішу участь у ньому брали брати Василь Перетятко та Микола Лютий. Їм почав допомагати від 1928-го року бр. Л. Жабко-Потапович, що провадив духовну працю рідною мовою на північних кінцях української землі під Польщею, у гущах і болотах Підляшшя. 1931-го року брат переїхав до Галичини й перейняв роботу головного редактора часопису. Хоч якраз тоді через фінансову кризу (депресію) в Америці матеріальний стан журналу катастрофічно заломився, рука Божа врятувала його, як і все діло Господнє. Церкви зростали, множилися, зміцнялися; відбувалися багатолюдні хрищення. Молодь масово вступала до Церков й рідною мовою захоплювала душі молодих і старих членів. Церкви баптистів, євангельських християн, вільних громад і п'ятдесятників духовно зближувалися, зріднювалися та об'єднувалися.

Було налагоджене постачання через Британське й Закордонне Біблійне Товариство в Лондоні українських Біблій, Нових Заповітів і окремих частин Слова Божого. Тисячі, а потім і десятки тисяч примірників Писання щороку почали висилатися в Польщу, а потім і до сусідніх держав, де було українське на-

селення. Журнал "Післанець Правди" почав видаватися в тисячах примірників і не потребував жодних субсидій збоку. Зростові та зміцненню еванг.-бапт. руху сприяло те, що поруч нього не менш успішно розвивався рух пресвітерський і лютеранський. Їхні Церкви відразу стали на ґрунті національному й поширилися й зросли в Галичині та на Волині. Між усіма протестантськими Церквами в Польщі настало зближення, що потім виявилось й у спільній праці над перекладом нової Біблії.

Дух пробудження та розвитку в наших Церквах виявився теж міцно в галузі духовного співу. Молоді таланти, заохочені рідним словом, захопилися перекладом псалмів із чужих мов, а потім і створенням оригінальних духовних пісень, для яких вокально багаті творці komponували розкішні мелодії в народньому дусі. Ця галузь виявилася остільки рясною, що в періоді між двома Світовими війнами створено було самородними поетами двадцять три різні співаники. Не всі були бездоганними щодо літературної якості, але всі справили велику помічну службу в поширенні евангельської Правди. Згодом біля них досить напрацювалися й віддані композитори, такі, як С. Бичковський, А. Казімірський та інші.

Поруч із духовною та творчою працею не занедбувалася в українських Церквах і діяльність організаційно-адміністративна. В одній лише Галичині

віруючі були організовані в около 30 церковних промадах, до яких приналежні були понад сто місійних станиць, де число членів було менше 25-ти. А всі ці духовні частини були сполучені Українським Євангельсько-Баптистським Об'єднанням, що входило до Союзу Слов'янських Баптистів у Польщі. Крім Українського Об'єднання, найбільшого чисельно, до Союзу входили об'єднання — Білоруське (у ньому праця провадилася мовою російською), Чеське й Польське.

У проводі Слов'янського Союзу Баптистів стояли досвідчені та ретельні працівники — В. Гутше, Л. Мікса та інші, що стояли в тісному зв'язку з Союзом Німецьких Баптистів у Польщі, найчисельнішої й міцнішої етнічної групи віруючих, що мали біблійну школу, видавництво "Компас", друкарню, шпиталь тощо.

Поруч із цими союзами діяли в Польщі союзи — слов'янських євангельських християн (В. Фетлер, Б. Гетце, Л. Шендеровський, В. Гусарук), Церков Христових, так званих Вільних Християн, П'ятдесятників тощо. Досить хаотичний стан деяких із них (особливо П'ятдесятників на Підляшшю, Поліссю) та реальні потреби здорових організацій вимагали впорядкування загальної справи духовної, чого бажала собі й польська влада. У наслідку різних мірозаходів деяких із них виникла думка про створення в Польщі Євангельсько-Баптистської Церкви, до якої мали б увійти

найздоровші та впорядкованніші релігійні організації та групи. На з'їздах баптистів у роках 1937 та 38 ці думки були переведені в акцію, в наслідок якої проект такої Церкви був узгоджений із владою й переданий на затвердження законодавчих органів влади. На жаль, 2-га Світова війна, що вибухла в наслідок змови Москви з Берліном поділити між ними Європу, перешкодила здійсненню утворення такої Церкви в Польщі. Це здійснення судилося виконати українським віруючим у майбутньому, спочатку в Німеччині, а потім аж в Америці.

**
*

Відкладаючи докладний опис створення цієї Церкви на час пізніший, тут лише коротенько накреслимо хід цього процесу.

Під час 2-ої війни та по ній у Німеччині опинилися мільйони скитальників, а серед них тисячі віруючих зі Сходу. Українські віруючі й здійснили бажання та проекти віруючих у Польщі, створивши перші початки Української Єв.-Бапт. Церкви, про що в "Післанці Правди" докладніше оповіджено в статті бр. Ол. Гарбузюка, президента Об'єднання Церков у З.С.А.

Члени цієї Церкви не назавжди лишилися в Німеччині. У наслідку ліквідації скитального стану тисячі українських віруючих попростували з Європи до заокеанських країн ув обох Америках, Азії, Африки, та Австралії. У той час, як невіруючі, видавані на поталу черво-

ній владі, кінчали життя самогубством, аби не опинитися знов у московсько-большевицькому “раю”, віруючі тікали світ за очі, аби в вільних країнах того світу знайти місця для життя свого й своїх родин у світлі Євангелії Христової. Ті з українських скитальників, що опинилися на вільній землі Вашингтона, знайшли на ній своїх віруючих земляків, що ще раніш перед тим прибули з різних земель України, загарбаних різними сусідами, і в Америці знайшли не тільки спасіння тілесне, але й духовне. Тут вони знайшли Світло Христове. Христос їх тут приєднав до Своєї Церкви, в якій, як Ной із родиною в ковчезі, вони пережили повінь двох Світових війн і в якій тепер, починаючи від року 1945-го, шукали спасіння, втікаючи з Рідної Батьківщини, захопленої червоним звірем.

Того знаменного 1945-го року в малому помешканні в місті Честері, у Стейті Пенсильванія, у помешканні одного з українських баптистів, бр. Павла Барткова, зібралося шестеро українських баптистів, — сам Бартків, Іван П'ятковський, Кость Лемцьо, Василь Могиляк, Василь Бартиш і Микола Побігушка, які з гарячою молитвою пристали до створення малесенької клітини місійної, що її Сам Господь мав згодом перетворити в велике діло для Його слави, а для радості всіх щирих дітей Божих в Українському Народі.

Велике чудо насичення тисяч голодних людей за допомогою п'ятох хліби-

нок і двох маленьких рибок, колись учинене Христом Спасом у далекій Палестині, по дев'ятнадцятьох віках почало повторюватися на Американській землі перед очима новітніх апостолів, які ось по впливі двадцятьох і п'ятьтьох років після цього чуда ще не можуть прийти до притомности від величі та сили того, що Господь учинив через них для Свого вибраного народу...

Як було вже згадано в різних числах журналу П.П., організацію 1-ої місійної клітини в Америці розпочали р. 1945-го в місті Честері шестеро українських братів баптистського віровизнання. За виключенням одного з них, бр. Василя Могиляка, що прибув до Америки року 1937-го, та другого — Костя Лемця, що народився вже в самій Америці, усі інші четверо були представниками так званої “старої” еміграції, що до Нового Краю прибули ще перед 1-ою Світовою війною.

Та стара еміграція, що походила, головним чином, із колишньої Австрії та з царської Росії, створилася в наслідок спеціальних умов, що під кінець ХІХ та на початку ХХ-го віку виникла в тих двох державах. Українці в Галичині, у Буковині й у Закарпатті, звільнені з кріпацтва 1848 року, опинилися в тяжкому матеріальному становищу через брак землі та перенаселення згаданих частин Австрії. Найкращі землі були в руках польських, німецьких, жидівських і почасти українських дідичів, та в руках німецьких колоністів, спроваджуваних

із Австрії до Західньої України. Українські селяни тиснулися на малих обшарах землі, до того часто поділених на дрібні кавальчики, що не могли задовольнити потреб все зростаючого населення. Не маючи заробітків на своїй території, селяни вдавалися до промислових обшарів західньої Австрії, а звідти навіть і до Німеччини.

Майже ті самі економічні умови були й в Україні та Білорусі під царською Росією. Звільнені від кріпацтва р. 1861-го, без наділення належною їм потрібною кількістю землі, українські, головним чином і почасти теж білоруські селяни, виселювалися царським урядом до неозорих обшарів середущої й східньої Азії, а на місце українських селян спроваджувалися росіяни.

Український письменник В. Короленко, що писав по-російському, яскраво описав, як українські “поліщуки”, шукаючи порятунку від злиднів, тікали за океан, до Америки, де опинилися теж в тяжкому становищу, бо були, як він окреслює, “без мови” (повість так і зветься “Без языка”). У той час, як мільйони десятин розкішної української землі, роздаваних царями, починаючи від Петра I-го, опинилися в руках московських, німецьких, чеських та самих українських багатіїв, українські селяни тиснулися на щораз менших кусниках поля.

Чуючи, що з Західньої України безземельні селяни тікають у пошукуваннях землі за океан, почали й селяни Поділля, Волині, Полісся, Київщини, а по-

тім і дальших західніх кінців України — із Лівобережжя — втікати, за прикладом галичан, за океан, головню до З.С.А та Канади.

Цю втечу посилили перед самою Першою війною чутки про саму війну, що мала б вибухнути поміж Німеччиною й Австрією — з одного боку, а Росією, з другого. Парубки військового віку почали масово втікати за кордон.

Порадниками та провідниками їхніми були жида з обох Україн, що відвідували села з гандльовими цілями, або ж і сиділи в самих селах і містечках як гандлярі. Зв'язані торгівлею з своїми західніми земляками, ці жида водночас відогравали ролю еміграційних агентів, що спроваджували утікачів нелегально до західніх портів, а головню до Гамбургу. Вони ж виробляли для них, або для їхніх родичів, позички грошей, потрібних для переїзду. Справу провадилося так фахово, дбайливо й “чесно”, що щораз більша кількість хлопців і дівчат пускалася в далеку подорож, яка виглядала цілком певною й безпечною.

Австрійські й німецькі торговельні фірми та пароплавні компанії провадили цю нелегальну еміграцію в повній згоді з їхніми державними владами, що мали й свій інтерес щодо відпливу за океан “зайвої” людности...

А в Америці ця “зайва” людність була цінована дуже високо. В Америці тоді була доба розбудови промисловости, і кожна пара порядних працюючих рук знаходила негайно роботу. Хлопці йшли на фабрики, склярні, до копалень

вугілля й металів та мінералів, а дівчата були потрібні в кожному домі й родині як помічниці в господарстві. Праці було досить і за неї платилося значно вище, як у Старому Краю. Ті, що виїхали за позичені гроші, незабаром звертали свої позички.

Новоприбулі поволі вrostали в нове життя та в його добробут. Почали озиратися поволі й на майбутнє, як його влаштувати. Окрім добрих сторін життя з його добробутом пізнавалися й недобрі сторони з їхніми небезпеками. Спокус навколо було аж занадто багато. І було чимало таких, які піддавалися тим спокусам і почали шукати за "легким" життям та його "розкошами". Починали пити, ледащитися, скочуватися по похилій площині... Не одна душа знайшла в Америці занепад, загин...

Проте багатьох стеріг Сам Господь Бог. Як і коли приходило до таких душ спасіння, тяжко сказати. Але воно приходило, і такі не гинули, але знаходили нове життя не тільки для тіла, але й для душ своїх.

У місцях нового поселення емігрантів, переважно в східніх стейтах, як Нью-Йорк, Пенсильвенія, Нью-Джерсі, Коннектикат тощо, при протестантських Церквах почали творитися купки віруючих у Христа та в Його Слово.

Роки I-ої Світової війни були особливо духовно врожайні, і за того часу, під впливом чуток про криваві жнива на полях Європи, багато душ навернулося до Господа.

Коли ж під кінець війни вибухла Ре-

волюція, у багатьох східних стейтах вже були справно організовані Церкви євангельських християн баптистів, що мали свої Богослужби переважно при американських Церквах, які той новий рух підтримували не тільки молитвами, але й матеріально.

Щодо цього, то належиться відзначити особливо той рух, що виник у місті Честері, у Пенсильвенії. Першим віруючим, якого Господь знайшов серед нашого народу, був брат Павло Бартків, що 1915-го року почав шукати в Біблії джерела життя й для себе й для своїх ближніх. Огонь Божий палахкотів міцно, і вже року 1918-го в Честері була зареєстрована Церква християн-баптистів, що складалася з новоприбулих емігрантів. Поруч із нею й водночас почали творитися Церкви в інших місцях.

1919-го року відбувся перший з'їзд цих новостворених Церков, який і дав початок об'єднанню їх під назвою: "Русько-Український Союз Євангельських Християн-Баптистів". Щодо першого слова цієї назви, то воно вимовлялося чи писалося різно: для одних воно бриніло однозначно зо словом "руський" (від слова Росія), для других як похідне від слова Русь, тому, що в Західній Україні воно зберегло бриніння значення ще від тих стародавніх часів, коли словом Русь окреслювалася в літописах територія, оточена трьома річками — Рось, Ірпінь і Дніпро, яку ті ж самі літописи означають теж як Україну. Перша назва до наших часів збереглася в Західній Україні. У кожному

разі ця назва спочатку не викликала ні в кому жодних суперечних асоціацій, і всі віруючі в Америці вживали цієї назви вільно, тим більше, що друге слово “Український” надавало вже цілком певного значення. І якби провідники того часу діяли в повній згоді з назвами, цебто, коли б віруючим Союзу забезпечено було рівне й справедливе право дарів духовних, то й ніколи б на цьому тлі не постало було б жодних колізій, суперечок і зударів. Та видко, що так муіло бути, як було в Єрусалимі (Дії 6), де провід не дотримався рівності та справедливості, через що й муіло прийти розділення. Проте, то справа вже давно минула, і непотрібно тепер вишукувати винуватців, коли кожному віруючому виразно видко, що винен був тільки той “старший брат”, який 1917-го року захопив владу в колишній царській імперії, оголосив на весь світ, що “Бога нема”, пролив моря крові (найбільше — української), і від того часу й понині зазіхає на весь світ. Того ж 1917-го року Україна фактично відділилася від Московщини й проіснувала, як самостійна держава, до року 1920-го, коли й упала першою жертвою безбожного звіря.

Ті події в Старому Краю голосною луною відбилися в усіх місцях української діаспори, а в тому — і в Америці. Українські віруючі відчували раптом цілком натуральну потребу славити Господа та Йому служити й до Нього молитися своєю рідною мовою. Це їхнє право бу-

ло настільки samozрозумілим, що проти нього не повстав ніхто, окрім того ж самого "старшого брата": він через своїх агентів провадив і досі провадить за пеклу боротьбу не тільки проти всього Українського Народу, але й особливо проти українських віруючих людей, що й є виразним тепер за "Залізною заслоною", де ця боротьба не тільки що не вщухає, а щораз посилюється.

Доба поміж двома Світовими війнами щодо цієї боротьби відзначилася особливко виразно.

Як було вже згадано, безбожний уряд не здолів знищити в Україні віри в Бога, і вона ширилася й зміцнялася до самого вибуху 2-ої Світової війни. Але тій владі довелося зупинити й знищити майже докорінно всю літературну діяльність віруючих в Україні. Тоді відновлення тієї діяльності було перейнято віруючими в Західній Україні, що опинилася під окупацією Польщі.

Треба відзначити особливу заслугу, що її тоді відограв журнал "Післанець Правди". Він почав виходити в Раві Руській від 1-го січня 1927 року. Але його матеріальні засоби та склад співробітників напочатку були дуже обмежені. Проте він потрапив за допомогою Божою провадити свою корисну працю перші п'ять років. Року 1931-го в наслідок фінансової кризи в Америці засоби журналу були вичерпані, і він вступив у рік 1932-ий із великими труднощами, зменшивши свій наклад до 300 примірників. Проте його робітники не впали

на душі й починили деякі рішучі кроки до піднесення журналу, і Господь ті кроки рясно поблагословив, як рівно ж підтримав інші заходи проводу баптистського руху в Галичині.

Починаючи від ч. 2-го в місяці лютім 1932-го року, журнал перейшов на загально-академічний літературний правопис, затверджений Українською Академією Наук у Києві та Науковим Товариством ім. Шевченка у Львові 1929-го року. Голос журналу завдяки цьому стався зрозумілим на всіх землях Соборної України, а також на всіх місцях розпорошення української еміграції в Західній Європі, в Америці та в Канаді.

За цим першим кроком настав другий: у Раві Руській у місяці лютім були відкриті біблійні курси, на які вчашали під кінець місяця до ста проводячих і старших та диригентів Церков і станиць. Від ранку до вечора на цих курсах слухачі сприймали науку голошення Слова Божого, лекцій недільної школи, історії Церкви, співу та інших духовних дисциплін включно з рідною мовою, із українськими Бібліями та співаниками в руках (тут, до речі, треба зазначити, що до того часу в їхніх руках була відповідна література здебільшого в мові російській). Принагідно слухачів було ознайомлено з елементарними відомостями з географії та історії України. Подібні курси в Галичині влаштувалися вже й раніш, але лише в лютім 1932-го року ті курси було проведено ґрунтовно та систематично з виразним наголо-

сом користи рідної мови та культури в ділі Божому. Щовечора в самій Раві Руській провадилися євангелізаційні зібрання, на яких курсанти мали можливість чути зразкові проповіді до соток слухачів. А щосуботи ті ж курсанти вдавалися до околичних Церков і станиць, де вже й самі вправлялися в ділі проповіді за зразками курсів.

По скінченні курсів ці сто нових місіонерів роз'їхалися по своїх Церквах і започаткували там, де цього досі не було, нову працю в душі, проваджену на курсах. До речі, подібні курси почали влаштовуватися й кожного наступного року.

Ті перші курсанти потім сталися поширювачами не тільки думок, почутих на курсах, але й діяльними кольпортерами "Післанця Правди" та його співробітниками, для чого одержали відповідні директиви на курсах. А в самому "Післанці Правди" одверто та щиро провадилася в різних статтях та дописах ідея проповіді Слова Божого нашому народові в його рідній мові.

Натурально, негайно почалася відповідна реакція з боку сліпих противників цього здорового та справедливого руху, як проти проводу церковного, так і проти журналу, що цей рух пропагував і поширював. Почалися крики, що це "націоналізм", "політика" тощо.

Проте ті критики нічого не dokonали; журнал раптом почав надзвичайно швидко здобувати популярність, авторитет і щораз нових передплатників не

тільки в Галичині, але й по всіх вільних країнах світу. Вже наприкінці 1932-го року тираж журналу зріс до тисячі примірників, а кожного наступного року це число збільшувалося на тисячі. Фінансова криза була пережита, і журнал почав ставати на власні ноги. Треба зазначити, що віруюча молодь на Волині, Холмщині, Поліссю, Підляшші в Церквах баптистських, євангельських християн, вільних і п'ятдесятницьких, яка вже перед тим у своїх Церквах провадила цей народній рух, підтримала заходи й перші кроки "Післанця Правди" та проводу українських баптистів.

Водночас Редакція журналу почала друкувати та пускати в світ тисячі трактатів чисто духовного змісту. Декотрі з цих трактатів, як наприклад, трактат "Умираючий барабанщик", мали такий успіх, що їх довелося випускати десятками тисяч примірників. Водночас із Лондону спроваджувалися тисячі українських Біблій, Нових Заповітів та інших частин Слова Божого, які разом із іншою духовною літературою посилювали процес освідомлення членів розлогої духовної ниви, яка щораз зміцнялася та зростала серед українців по цей бік тієї "Залізної заслони". Вона одержала цю назву лише по 2-ій Світовій війні з уст В. Черчіля року 1946-го в місті Фултоні в ЗСА, але фактично існувала в цьому світі вже від р. 1920-го.

Цей успіх праці Божої не міг не звернути на себе пильної уваги польської влади, особливо в Галичині, і та влада

розпочала свою нагінку на діячів і органи тієї праці. Двічі вона припиняла видання "Післанця Правди" і, нарешті, остаточно відмовилася признавати за Комітетом Українського Баптистського Об'єднання право видавництва журналу, як не признавала й юридичного існування самого Об'єднання, і Комітету, і самих баптистів, кваліфікуючи їх як "безвизнаньовців", цебто як безбожників. Довелося право видавництва журналу скласти на окрему особу, на редактора. Тоді місцева влада попровадила переслідування самого редактора, якого обвинуватила за поширення вісток про руйнування православних церков у Польщі. І якби не війна 1939-го року, то напевно довелось б і самому редакторові й іншим діячам опинитися в концентраційному таборі в Березі Картузькій.

Із подій того часу треба відзначити міцний нахил українських протестантів у Польщі до налагодження зв'язків поміж собою та до більшого зближення. Окрім згаданих уже вище баптистів, євангельських християн, вільних, п'ятдесятників і інших віровизнань, до акції зближення приєдналися й Церкви пресвітерські й лютеранські. Ці Церкви, до речі, користалися в Польщі правом державного признання, піднесли дуже важливу справу — перекладу нової української Біблії. А ця справа привела до тіснішого порозуміння та зближення поміж усіма згаданими вище Церквами та

визнаннями. На цій справі треба зупинитися ґрунтовніше...

Пастор Василь Кузів, суперінтендент пресвітерської (реформованої) Церкви в Польщі, плекав думку про новий переклад української Біблії ще з часів свого побачення з проф. М. Грушевським у Києві 1927-го року. Старий історик тоді був переконаний, що “українізаційний” курс під проводом М. Скрипника, при тимчасовому потуранні Москви, що панував тоді в Україні, приведе не тільки до ще потужнішого зросту української науки, мови, культури, але й до буйного розвитку релігійного життя. Написана істориком розвідка “З історії релігійної думки на Україні”, Львів, 1925 р., що ширилася тоді по всіх українських землях, давала виразну надію на той розвиток, при умові, натурально, що нова українська Біблія стане конечною необхідністю в майбутньому. Стара Біблія (Куліша), зробивши свого часу велику й важливу службу, потребувала конечної заміни на нову, живою сучасною літературною мовою, що тоді якраз була та тріумфувала (що вже тоді, до речі, надзвичайно турбувало та лякало Москву, яка незабаром схаменулася й у 30-х роках виступила з жорстоким терором проти тієї “українізації”).

Із Києва ця думка про нову Біблію була принесена В. Кузевим до Америки й потім до Галичини. Тут вона зустрілася з думкою подібною: пишучий ці рядки в ті часи був зайнятий підготовою до друку Нового Заповіту за академічним

правописом 1929-го року. При цьому в самий текст було внесено багато поправок, що усували архаїзми та варваризми. Цей Новий Заповіт із Псалмами був закінчений вже 1934-го року. При зустрічі з паст. В. Кузевим у Львові того ж року я показав йому свою працю, про яку він вже раніше чув. Виникло питання: чи друкувати цей Новий Заповіт, чи зупинитися все таки на цілком ново-му перекладі всієї Біблії?

Паст. В. Кузів при допомозі пресвітерських і лютеранських пасторів (українців і німців) впливав на споріднені з цими Церквами в Німеччині та в Швейцарії кола — зацікавити справою української Біблії єдину інституцію, що могла б цю справу доконати, Британське й Закордонне Біблійне Товариство в Лондоні. Вже 1935-го року те Товариство запропонувало українцям zorganizувати перекладово-ревізійний Комітет і зупинитися на одному з декількох перекладачів, що вже зголосилися до роботи. Головних і поважніших з них було троє: проф д-р Іван Огієнко, проф. д-р Роман Смаль-Стоцький і реформований пастор Ярослав Гаванський. Усі троє перейшли писемний іспит, вимаганий статутово БйЗБТовариством, представивши Т-ву по одному примірникові три зразки перекладів, із Старого та з Нового Заповітів і з Псалмів. Ці зразки перекладів Товариство передало для диспозиції Комітету.

Перекладово-ревізійний Комітет був створений із таких пасторів різних про-

тестантських деномінацій: Василь Кузів — голова Комітету, члени — Лларіон Шебець, Микола Жураківський, Мартин Гофман, професор Володимир Марцінковський і Лев Жабко-Потапович (секретар-редактор). До цього Комітету належали номінально ще деякі особи, але вони потім не брали участі в його роботі.

На пересправах Комітету з представником БйЗБТовариства Олександром Енгольцем (у Варшаві) було вироблено плян майбутньої праці. Тоді ж було доручено секретареві особисто побачитися з кандидатами на перекладача й по нарадах із ними дати своє резюме до Комітету й до Товариства. З огляду на те, що в межичасі проф. Р. Смаль-Стоцький чомусь відмовився від своєї кандидатури, мені довелося відвідати лише двох — проф. д-ра І. Огієнка в Варшаві та пастора Я. Гаванського в Станіславові. У наслідку цих пересправ Комітет одноголосно схвалив затвердити як перекладача д-ра Івана Огієнка. Не стану приточувати розлогих аргументів на користь чи некористь кожного з кандидатів, що зайняло б дуже багато місця. Окрім додатніх кваліфікацій мовного характеру, що грали головну роль в цій справі, за проф. Огієнка промовляло те, що він під час існування самостійної Української Держави визначився як видатний діяч не тільки на полі політичному (міністер), але й релігійному, і як науковець і мовознавець мав певний авторитет в українських право-

славних колах, що мало мати значення в очах майбутніх читачів нової Біблії, бож вони правдоподібно в більшості мали б належати до православної людности. Тоді ж він займав одну з теологічних кафедр православного факультету Варшавського університету. Усіх цих додатніх прикмет Яр. Гаванський, як колишній греко-католик, а тоді -- пресвітерський пастор, не мав.

У квітні місяці 1936-го року представник БйЗБТовариства Мр. Гейг прибув до Львова із Лондону в супроводі варшавського представника Т-ва О. Енгольца і в готелю "Жоржа" відбулася довга й остаточна нарада з секретарем Л. Жабко-Потаповичем.

Під час цієї наради представники Товариства докладно розглянули мною виправлений Новий Заповіт і запитали, чи я бажаю цю працю продати Бріт. Товаристві, яке охоче її видрукувало б, чи я волію її відкласти, а зайнятися роботою при новому перекладі Біблії? Хоч як спокусливою для мене була ця пропозиція (ціна за мою чотирьохрічну працю над Новим Заповітом була визначена ними досить висока, а я тоді знаходився в скрутних матеріяльних обставинах), я від продажу й друку того Нового Заповіту відмовився, а заявив, що задля загальної духовної користі діла Божого волію, щоб Товариство пристало до нового перекладу всієї Біблії.

Від'їхавши по нараді до Варшави, члени наради підписали нотаріальну

умову з перекладачем проф. д-р Іваном Огієнком. Негайно по тому розпочала-ся праця над новою Біблією.

Розпочали з Євангелій. Перекладач приготував декілька розділів, і копії зробленої роботи розсилалися всім членам Комітету та деяким іншим особам-знавцям, що були зацікавлені роботою. Кожен із них робив свої поправки, нотатки, зауваження або в тексті або на маргінесі, і всі ці копії надсилалися до секретаря-редактора. Він скомпонував один примірник із усіма важливішими даними щодо поліпшення перекладу. По виготовленні певної кількості матеріялу призначалося спільне засідання Комітету, під час якого (іноді й декілька днів) вироблявся свого роду "textus receptus", текст прийнятий для майбутнього друку.

Таких засідань на протязі 1936-39 років відбулося всього тільки шість, з огляду на ощадність. Іноді на такі засідання, що відбувалися у Львові, у Станіславові та в Коломиї, запрошувалися знавці, науковці, пастори, члени Наукового Товариства ім. Шевченка тощо. Чотири Євангелії насамперед пішли до друку в друкарні Н. Т. ім. Шевченка. Потім приступлено до друку всього Нового Заповіту.

Праця в Комітеті точилася плавко, легко, без особливих труднощів і перешкод. Тільки іноді виникали суперечки та дискусії теологічного або мовного характеру, які полагоджувалися швидко, бо мірилом був статут Брит.

Товариства, що передбачав подібні випадки, які за довголітньою практикою Товариства, розв'язував їх радикально. Статут пильнував, щоб переклад був не тільки духовний, але й науковий, при чому вимагав докладного наслідування оригінального тексту (*textus receptus*). Праця посувалася вперед жваво й безперебійно. Не було в ній і якихось особливих перешкод. Лише один раз трапилося перешкода поважнішого характеру, але й вона скінчилася комічно...

Засідання продовжувалося вже другий день у великому готелю Станіславова. Під вечір другого дня, коли йшло вже до кінця, раптом розчинилися двері великої нашої кімнати, і в них з'явилося декілька осіб в цивільній одежі, а за ними група озброєних польських поліцаїв. Перший наказав нам не рухатися. Усі вони обступили величезний стіл, завалений паперами, словниками, Бібліями в кільканадцятьох мовах тощо... Почали все на столі переглядати... Лише тоді перший із них, заявивши, що він — місцевий староста, запитав трохи збентеженим тоном, хто ми такі й що оце ми тут робимо? Пастор Кузів почав їм вияснювати рід і хід нашої праці.

По докладних виясненнях пастора, пан староста, вже зм'якшивши дещо загрозливого тона, недовірливо запитав:

“Ну, добре, панове! Але якого це ви весь час вживаєте коду чи шифру?”

“Якого коду?”

“Та ось ви весь час пересипаєте ваші розмови чи суперечки таємничими

йменнями й цифрами, наприклад — Єремії 20, 14, Ефесів 2, Вульгата, Септуагінта, а потім різними словами в різних мовах... Що це є?”

Ледве стримуючися від сміху, пастори почали вияснювати ретельному урядникові значення й сенс біблійних цитат, вказуючи на листи перекладу та на Біблії...

Тоді вже надійшла черга на пана старосту, щоб стриматися від сміху. Ми також, як і всі “гості”, були не в тих і не в цих... Пан староста грізно подивився, певно, в бік тих його помічників, що привели його в таке ризиковне становище, і...

Чемно перепросивши за клопоти, ніяково повернувся й з усією зграєю вийшов з кімнати... Ми мусіли ще довго стримувати один одного, щоб не реготати вголос...

Вже потім довідалися ми від готелевої служби, що обидва дні нашої праці в сусідній кімнаті сиділи поліційні агенти й пильно записували всі наші розмови. На щастя, це діялося в Польщі, яка того часу ще не була за “Залізною заклоною”. Якби це трапалося в “найвільнішій країні соціалізму”, усі б ми були загинули...

Вибираючи за перекладача проф. Ів. Огієнка, і Бріт. Товариство і Перекладово-ревізійний Комітет були переконані, що він у дорученій йому праці поставиться до неї об’єктивно й безсторонньо, як науковець і поважна людина,

зв'язана підписаною ним умовою — достотно виконати вимоги й регули спеціального перекладового статуту Товариства. Належав він до Церкви православної й у ній був знаний як той, що за часів самостійної Української Держави стояв твердо на ґрунті автокефалії Української Православної Церкви та повної незалежності її від Москви.

Щодо того, чи він із певною та повною вірою приступав до дорученої йому справи — перекладу Біблії, здавалося, нікому таке питання й не приходило до голови. У початкових пересправах щодо цього перекладач висловлював багато запалу та бажання виконати роботу якнайкраще, найсумлінніше та якнайшвидше. Не зв'язаний із клерикальними колами, він, здається, був цілковито вільний від якихось конфесійних тенденцій і упереджень, які б у майбутньому могли б створити якусь перешкоду в спільній із протестантами роботі. Ніхто тоді, у 30-х роках, ні Комітет, ні Товариство, ні сам перекладач, напевно не припускали, що з часом наступуть великі зміни в світі, що незабаром вибухне 2-га Світова війна, та що сама праця буде перервана й буде відновлена лише в Америці, коли перекладач, ставши в часі війни православним єпископом, ув Америці знов пристане до перерваної роботи як митрополит Православної Церкви в Канаді, і що його погляди на виконувану ним працю радикально зміняться...

Як було згадано вище, тим часом праця над перекладом ішла плавко, рівно й без перешкод. У перервах роботи Комітету всі члени провадили щирі розмови з проф. Огієнком, який, до речі, був тоді пригнічений тяжкою недугою дружини, часто бував засмучений. Усі ми йому сердечно співчували та його залюбки потішали. Як звичайно, перед працею та по ній гаряче молилися, при чому просили Господа за хворіючу та благали про її вздоровлення та про підтримку для чоловіка. Професор дякував за ці молитви. Проте відчувалася в його голосі не то якась недовіра, не то якийсь сумнів... Одного разу, ідучи від Народньої гостиниці у Львові до місця засідання Комітету, де нас чекали інші члени Комітету, а також академік К. Студинський, запрошений нами до консультації, ми на Сикстуській вулиці зупинилися біля пошти, бо якраз потішали професора й намовляли його вірити, що Господь може врятувати його дружину. Професор поглянув на нас двох (пастора Кузева й мене) й щиро вимовив: "Ах, панове, який би я був щасливий, коли б міг вірити в Бога та в Його Слово так, як ви!" Над цими його словами ми потім багато думали...

Коли був закінчений увесь Новий Заповіт і Псалми, почався друк. Остаточну коректуру мав допильнувати професор, якому ми всі цілковито довіряли. Коли ж той друк був скінчений, увесь Комітет жажнувся: коректор без відома й згоди Комітету поробив у

Новому Заповіті зміни, яких ніхто з нас не схвалював і не сподівався. Зокрема й особливо були ми вражені заміною слів хрищення, христити, Іван Христитель тощо, на московсько-православні — хрещення, хрестити, Іван Христитель і т. д.

Це був той перший удар, що його вчинив перекладач цілій справі. Проте ми всі мали надію, що справу можна направити, що те перше видання Нового Заповіту є пробне, і що Британське Товариство допоможе в ділі направи.

Тим часом несподівано вибухла війна, і нашим плянам настала перерва. Подібна перерва трапилася й іншим плянам у житті Церкви. Із Божого допущення заміри й проекти поліпшення становища Євангельсько-Баптистської Церкви в Польщі, спорудження нового повного співаника, історії початків єванг.-баптистського руху в Україні, набуття машин для друкарні, заснування шпиталю, сиротинця й дому для старців — усі ці пляни з вибухом війни полетіли шкереберть. А разом із тим знівечені були й заміри перемінити "Післанця Правди" з місячника на двотижневика тощо.

У житті єванг.-бапт. Церкви настала нова доба воєнного лихоліття, бід, знищень, утеч і горя. А також доба випробувань міці й тривалости її духа й сили, проти яких повстали "сили адові"...

Напередодні 2-ої Світової війни

Року 1939-го Москва розпочала ряд експериментів, зв'язаних із проголошеним наперед пляном індустріялізації (упромисловлення) Советського Союзу. Потрібні їй для цього засоби повинно було дати, натурально, селянство, передусім — селянство України, із якої за царських часів вивозилося до всієї Росії й закордонну біля 10 мільйонів тон збіжжя. Позатим ті ж засоби треба було стягнути з монастирів, церков тощо. Задля цього 1932 року розпочато було антирелігійну п'ятирічку, на протязі якої до року 1937 мали б бути зліквідовані всі релігії з їхніми церквами, синагогами, мечетями, кинасами, молитовними домами, монастирями, скитами та всіма іншими галузями їхнього життя та діяльності.

Почався справжній грабунок, під час якого в селян забиралося збіжжя, худоба, а з церков і монастирів — коштовні й дорогоцінні речі, а самих селян силоміць заганялося до колективних господарок. Якщо в деяких частинах колишньої імперії цей процес натрапляв на досить рішучий спротив селян, міщан і робітництва, то найбільш різких форм набрав цей спротив в Україні: українці, навіть найбідніші, не хотіли ані своїх господарок позбуватися, ані до колгоспів іти, ані церков замикати добровільно.

Тоді то, щоб примусити українців скоритися перед Москвою, як це пізні-

ше на 20-му з'їзді компартії виявив Н. Хрущов, вирішено було в Кремлі — половину українців вимордувати за допомогою штучного голоду, а решту вивести до Азії. В Україні самій, а також у тих частинах Советів, де жили українці (на Кубані, Донеччині, Поволожжю тощо) у селян забрано було все до останнього зернятка, а самих селян почали вивозити на далекий Схід. Забране від них добро вивозилося на Захід, де й продавалося за безцін. Туди ж на Захід за кордон попливли золоті, срібні та інші дорогі речі, забрані з церков і монастирів. Серед цих речей загинули й високомистецькі предмети церковного посуду, як чаші, хрести, ризи, книги, образи тощо, а самі старовинні церкви були нещадно поруйновані. Особливо постраждала при цьому Україна, де були знищені стародавні, від X-го віку починаючи, твори мистецтва, будови тощо. Проте, того ж самого часу, як в Україні гинули стародвані твори й історичні пам'ятки, у самій Росії вони пильно охоронялися й існують і досі, дбайливо обновлювані та підтримувані.

А щоб українці не втікали за кордон, усі границі, особливо на заході, міцно та щільно були закриті, замкнені й заграбовані. І в той час, як в Україні згинуло від голоду сім мільйонів, а вивезено до Азії чи знищено на каторгах і в в'язницях і розігнано по світі біля 12-ти мільйонів українців, пересичені європейці за Залізною заслоною купували за безцінь українські харчі та їх по-

їдали... Про це все ми вже не раз докладно писали й говорили, і майже весь вільний світ про це все знає. Не сміють знати про це й досі самі українці, тому в советських часописах і журналах майже ніколи не згадується про жахливий голод в Україні, як не згадується й про (хоч значно менший) голод в Україні років 1946 і 47...

До речі, щодо тих страшних часів голоду 30-х років; тоді то комуністи, щоб дістати потрібну їм валюту, продали за сто тисяч фунтів стерлінгів славний Синайський кодекс, цебто оригінал рукописаної на шкурі Біблії з IV-го віку, і цей найкоштовніший духовний скарб таким чином був урятований від згуби і переховується й нині в Британському музеєві в Лондоні. Натурально, що цей цінний здобуток вільного світу був занадто високо заплачений мільйонами загинулих українських душ...

Антирелігійна п'ятирічка 1932-37 років майже остаточно спинила євангельський рух у самій Росії, але, навпаки, зміцнила та поширила його в Україні. Але цей український євангельський рух мусів почасти зійти в підпілля та позбутися проводу; усе, що було найактивніше та діяльніше в тому рухові, мусіло піти на заслання або рятуватися втечею до найдальших закутин імперії.

1923-го року советський уряд дозволив уперше євангельським віруючим узяти участь у 3-му Світовому Конгресі Баптистів у м. Стокгольмі в Швеції, куди прибули 37 делегатів із ССРСР.

Вони ж були впущені й назад додому цілком безпечно. Ця уявна чи позірна "вільність" була означена ще й тим, що українські баптисти могли тоді видавати журнал "Баптист України", випустити маленького співаничка "Арфа" та видрукувати 5 тисяч примірників Нового Заповіту поправнішим правописом (усе під проводом бр. І. О. Кмети). Усе це змінилося згодом. 1928-го року було випущено на 4-ий Світовий Конгрес у Торонто в Канаді десятеро делегатів із ССРСР під проводом Одицьова та Іванова-Клишнікова. Разом із ними прибув один делегат із Польщі, В. Гутше, та окремо від них - І. С. Проханов. Делегат із України, І. О. Кмета, що вже мав усі папери на виїзд, не був тоді випущений із Харкова, а тільки пізніше скористав із тих паперів і з родиною "висмикнувся" до Канади, де й залишився потім.

Із згаданих вище осіб бр. І. С. Проханов, передчуваючи зближення небезпеки, залишився в Європі, бр. В. Гутше вернувся до Польщі, а всі десять делегатів із ССРСР повернулися за Залізну заслону, де згодом були всі знищені на засланнях на каторжних роботах, або в в'язницях.

Надійшли роки страшного терору проти всіх мешканців ССРСР, цієї "в'язниці народів", а проти українців і, особливо, проти віруючих. Кривавий комуністичний бог, як стародавній Молох, пожирав або нищив усіх, хто тільки мав нещастя потрапити до його жакливої "м'ясорубки". Тільки під час

2-ої Світової війни міг Захід дещо довідатися про долю тих нещасливців.

Так той Захід довідався, наприклад, про те, як у місті Вінниці на Поділлі за часів однієї тільки “єжовщини” було розстріляно та в спільних могилах поховано кільканадцять тисяч українських селян і робітників. Серед них біля трьох сот душ мали при собі Біблії, Нові Заповіти, християнські співаники тощо, що свідчили про те, що вони загинули за віру в Господа Ісуса Христа. Таких “вінниць” Москва спорудила потім десятки й сотки.

Червоний звір особливо шалів перед 2-ою Світовою війною, яка й вибухла несподівано в п'ятницю 1-го вересня 1939-го року.

Ця війна сталася новим етапом у житті та в діяльності Христової Церкви...

Друга Світова війна розпочалася в п'ятницю 1-го вересня 1939-го року нападом гітлерівської Німеччини на Польщу. Цю війну попередило порозуміння Гітлера й Сталіна про поділ Польщі: Совети мали дістати східні землі з білоруським і українським населенням, Німеччина — західні. На протязі трьох тижнів цей розподіл був виконаний; польська армія була обома союзниками розторощена, німці й більшовики зайняли призначені їм території без жодного спротиву. Тільки невеличка затримка виникла з-за Галичини з її столицею Львовом: Галичина мала дістатися тому союзникові, на бік якого мав здатися Львів. Справу вирішили польські

вояки, які передали Львів росіянам. У наслідок цього німці відійшли до річки Сян, а росіяни зайняли Галичину. Кільканадцять тисяч польських офіцерів, що допомогли Москві здобути Західню Україну, були перевезені до Росії, де їх навесні 1940-го року агенти НКВД позабивали й поховали в збірних могилах під селом Катинь, біля станції того ж імення, недалеко від Смоленська.

Водночас із відходом німецької армії за ріки Буг і Сян почали втікати на Захід тисячі українського люду, переважно молоді. Серед них були ті перші втікачі евангельського визнання, що були свідомі всіх небезпек життя під безбожною владою Кремлю. Цей вихід українців до окупаційної німецької зони продовжувався всю осінь і зиму, а потім і далі аж до червня 1941-го року.

Ті віруючі, що залишилися під російською окупацією, вже від перших днів почали пізнавати характер нової влади та відношення її до релігійного життя. Усі Церкви та громади мусіли негайно зареєструватися в відповідних "органах" влади. Зараз же на молитовні домми накладалися податки, спочатку порівнююче невеликі. Але, як тільки податок був внесений, надходила вимога заплатити знов новий, значно більший. А по сплаченні його, надходив наказ внести ще більший... Коли представники Церков зверталися до відповідного уряду за виясненням цих химерних, щораз зростаючих, вимог, їм в уряді вияснявалося, що, мовляв, ви ж платили податки "панському" урядові Польщі;

тим більше й охотніше мусите платити “своїй, народній” владі, яка вас “визволила з утисків панів-поляків”.

Коли ж, нарешті, громада не всилі була сплачувати надмірних податків, влада забирала дім молитви й віддавала його якійсь комуністичній організації.

Разом із тим почалися арешти пресвітерів, проводячих і інших активних церковних діячів. Ці всі “скорпіони” спадали водночас на всі громади — євангельські, православні й католицькі, а потім і на юдейські.

Вояки советської армії, що походили з віруючих родин, потайки відвідували церковні громади й оповідали докладно про становище віруючих у Великій Україні. Зрештою, багато віруючих із Західньої України потайки переходили старі кордони та відвідували своїх земляків і одновірців по той бік Збруча. І перед очима відвідувачів ставала виразно похмура, тяжка та жахлива панорама животіння людей у підсоветському “раю”. Тож, не вважаючи на те, що російська кордонна охорона почала щільно замикати західню границю, щораз більші й більші натовпи української людности кидалися на Захід. І в одному тільки Берліні до червня 1941-го року в українському консуляті (фертрауенштелле) було зареєстровано біля чверті мільйона українських утікачів зо Сходу.

Тоді то в Берліні в неділю 25-го травня 1940-го року дванадцять українських

баптистів відкрили на Бісмаркштрассе 40 першу в історії Німеччини українську баптистську Церкву. Вона, переходячи щораз до більших приміщень, під кінець війни зросла до 800 душ, про що буде мова пізніше.

Німецькі баптисти, хоч самі вже почали переживати під нацистською владою певні труднощі, тягарі й переслідування, проте з великим співчуттям віднеслися до українських віруючих збігців і їм в міру своїх спроможностей допомагали. Сам провід в особах презеса Рокшиса та генер. секретаря Шмідта багато спричинилися до цієї допомоги. Той же провід увійшов у зв'язок із централею баптистів у Лодзі й узяв діяльну участь у Божій праці серед слов'ян, на чолі якої стояв тоді пастор В. Гутше.

Поруч із Союзом Німецьких Баптистів допомогу українським баптистам несло й місійне товариство "Ліхт ім Остен", що його тоді очолювали д-р Й. Мюллер, Ахенбах, Дік, Бранденбург тощо. Пастори В. Жак і Я. Крекер померли перед 2-ою Світовою війною.

Між іншим, допомога німецьких баптистів виявилася в тому, що вони відкрили слов'янським проповідникам зо Сходу доступ до своєї теологічної семінарії в передмісті Гамбургу Горн. Метою цього було ознайомлення тих проповідників із методами праці на Заході.

Ці ж німецькі баптисти, пам'ятаючи значні успіхи німецьких віруючих у таборах полонених із російської армії в часі 1-ої Світової війни, заплянували теж подібну роботу в таборах польсь-

ких полонених, забраних німцями року 1939-го. Із тією метою видобули дозвіл для українських місіонерів відвідувати тих польських полонених. Ужити для цієї роботи польських місіонерів військова німецька влада не згодилася. Отже, той дозвіл був переданий українцям. Брати Л. Жабко-Потапович і Ст. Нищик, прибравши собі, як помічника, німця Г. Весселя, розпочали цю цікаву акцію й попрямували до таборів у Саксонії. На жаль, ця акція була дуже коротка, бо всесильний тоді Зіхергайтсдінст її спинив, заборонивши тим трьом проповідникам з'являтися в таборах, не зважаючи на те, що вони мали дозвіл військового міністерства.

Повернувшись до Берліну, бр. Л. Жабко-Потапович склав проводові німецьких баптистів звіт про першу подорож до таборів польських полонених. П. Шмідт із бр. Л. Ж.-П. удався особисто до військового міністерства з відповідною інтервенцією. Крігсміністеріум нічого не могло зробити проти волі Гімлера, якому Зіхергайтсдінст підлягав. Проте воно запропонувало скласти докладний проект цієї місійної праці серед полонених і представити той проект військовикам. Бр. Л. Жабко-Потапович спільно з проводом баптистів склав речового доклада, який і переданий був Головній Команді. Тим часом із того нічого путнього не сталося. Проте й це зусилля зробити щось для Господа не пропало марно й, як побачимо пізніше, видалося дуже корисним для діла Божого.

Українська громада в Берліні тим часом почала швидко зростати. Німці вже тоді почали спроваджувати зо Сходу українську молодь для праці в різних фабриках. Тих, що добровільно самі зголошувалися до праці, оселявалося на приватних помешканнях, як вільних людей, і їм виділялися харчі, як німецьким робітникам. Серед цих українців, що воліли працювати на німців, замість того, щоб іти на значно тяжчу каторжну роботу в Советах у Сибіру, було чимало наших віруючих, які негайно прилучалися до Євангельської громади. Це були не тільки баптисти чи євангельські християни, але й (так звані) вільні християни, п'ятдесятники та інші. Вони почали відразу приводити з собою світських православних і католиків, що воліли йти до Церкви, ніж до кнайпів. Громада швидко зростала, і життя в ній аж палахкотіло від завзяття та гарячої віри.

Значно гіршим було становище тих українців, що їх примусово спроваджувалося до німецьких селян, бауерів. Там і робота була брудніша та тяжча, і харчі часами гірші, і відношення німців аrogантніше. Почувши про значно вільніше та вигідніше життя своїх колег у Берліні, українські віруючі втікали від бауерів і, як звичайно, опинювалися в Берліні, де їх поліція відразу зауважувала на двірцях чи на вулицях, арештовувала й спроваджувала до поліційної централі на Александерпляц'у. Звичайно, ці арештовані удоводнювали поліції, що вони не є злочинцями чи воло-

цюгами, а що метою їхньої втечі було бажання добитися до своєї Церкви, яка міститься там і там, а їх знає провід цієї Церкви в особах такого-то...

Поліція викликала бр. А. Кіфера, що мав віруючих друзів у тій централі, Кіфер кликав мене, і ми разом удавалися на поліцію "визволяти" арештованих. На поліції ми давали хвальне свідоцтво про брата чи сестру й вияснявали, що німецькій владі вигідніше мати такого доброго віруючого в роботі на фабриці, аніж тримати його й годувати в арешті. І наші аргументи перемагали, і віруючого відпускали. А в фабриках Берліну ми мали віруючих друзів інженерів, що негайно давали працю й приміщення такому втікачеві. Отже, навіть у нацистовській Німеччині можна було зробити добро людині швидше й легше, як у безбожній країні комунізму, де про подібні речі не було, і нема, і бути ніколи не може мови... Церква в Берліні росла й міцніла.

Крім зібрань і Богослужень у самому центрі міста ми незабаром дістали можливість улаштувати їх і на передміцях, у сусідстві великих фабрик. Отак, напр., почали влаштувати зібрання на терені фабрики Сіменс і Гальське, де адміністрація дала нам прекрасні приміщення для зібрань безплатно.

Ця праця не залишилася марною: люди навертались, і незабаром довелось відбувати хрищення новонавернених. Хрищення робилися в тих же німецьких Церквах, де громада українська мала свої Богослужби. Таким чином громада

швидко зростала щодо кількості членів. Місце зібрань треба було досить часто міняти; із одного боку тому, що в наслідок нічних бомбардувань церковні будинки підлягали ушкодженню, а, з другого боку — треба було шукати щораз більших розмірів заль для зібрань. Особливо частіше це треба було робити тоді, як почалася німецько-большевицька війна.

Ця війна вибухла вдосвіта 22 червня 1941-го року. Незабаром до Берліну почали прибувати скитальники-втікачі з України, куди німці швидко ввійшли й швидко посувалися на схід. Потім почали напливати робітники, що їх німці вивозили до Райху на примусову працю. Це були так звані “остарбайтери”. Серед них були члени наших громад із Західньої України. Сотки їх опинилися в берлінській Церкві. Чимало наших братів прибували теж із Франції. У середині 1942-го року берлінська громада налічувала понад двісті членів. Серед них були й проповідники, як, наприклад, Яків Шнайдрок, Андрій Давидюк та ін.

Треба було дякувати Богові за цих новоприбулих робітників на ниві Божій, бо того ж року 1942-го бр. Л. Жабко-Потаповичеві довелося залишити Берлін і перейти на інше поле праці Божої.

Справа в тому, що цей брат мусів ще 1939-го року зареєструватися (на вимогу німецької військової влади, під загрозою кари смерти в разі невиконання наказу), як і інші втікачі зо Сходу, що колись були офіцерами різних армій. Уліті 1942-го року брата поклика-

ли до військової команди в Лодзі (Літцманштадт) й наказали виїхати до Познанні в розпорядження генерального штабу. Там йому було наказано відбутися до резервного полку кавалерії в Відні. Коли брат представив свої пасторські документи, штаб не знав, що з ними починати й вислав його до Берліну. А там, при допомозі німецьких братів військове міністерство вислало брата на Схід для духовної роботи в таборах полонених вояків, що мільйони їх німці забрали з советської армії. При цьому важливу й рішальну роль відіграв той писемний доклад, що його брат і німецькі баптисти подали були року 1940-го до Крігсміністеріуму, про що в цій праці було згадано напочатку.

Отак пишучий ці рядки сподобився особливої Божої ласки, вістити Слово Боже на протязі двох років десяткам тисяч українців, що їх советська неволя загнала до неволі німецької. Про цю благословенну роботу я в роках 40-х докладно оповів у цьому ж "Післанці Пrawdę" в речевому оповіданні-справозданні під титулом "Світло в темряві". Цю спасенну роботу, подібно тому, як і згадану вже роботу серед поляків у Саксонії, спинив Зіхергайтсдінст у Давній, при чому тільки ласка Божа врятувала згадуючого це від кривавих рук гештаповців.

Та сама ласка Господня була й з тими всіма нашими віруючими, що їх військова завірюха перенесла з Рідного Краю до Німеччини. Бр. О. Р. Гарбузюк в ч. 78- "ПП" 1970 року в гарній

статті “Українська Єванг.-Баптистська Церква в Німеччині” подав цінний матеріал про те, як наші брати й сестри, не покладаючи рук, працювали над заснованням Церкви Божої на Скитальщині, що потім, коли Господь переніс їх до Америки, сталася тим євангельським квасом, на якому Церква розчинилася та зросла в Новому Світі.

Тільки та ж ласка рятувала їх усіх від кривавих пазурів червоних людоловів, коли вони (людолови) опинилися в середній Європі й мали нагоду й бажання виловити всіх тих, переважно молодих, робітників Божих, що через них Господь зростив те дерево Царства Небесного, що воно, починаючи від року 1852-го й донині, росте, розвивається та не в'яне, а приносить ті овочі благословенні, що з ЗСА та Канади продовжують розподілятися по всьому світові, Господеві на славу, а дітям Його на радість...

У неділю 22-го червня 1941-го року вдосвіта німецькі армії на сході вдерлися до західних теренів України, Білорусії й трьох прибалтійських державок — Литви, Латвії й Естонії. Большевицькі війська в панічному переполосі й безладді втікали на схід майже без жодного спротиву. Почасті безлад і втечу спричинювала й поширювала та обставина, що московська влада на протинімецькому фронті тримала здебільшого не російські, а іншонаціональні військові формації, складені з поверх сотки різних народів комуністичної імперії, а, у першу чергу, із україн-

ців. Ці ж останні, зазнавши на протязі двадцяти років усіх жахів безбожної й найжорстокішої в світі влади, масово здавалися до німецької неволі.

Першого бо року тієї війни, не вважаючи на гіркий досвід і розчарування в березні 1939-го року, коли німці віддали на лоталу мадярам новопоставлену Карпатську Україну, серед неросійських народів московської імперії, а переважно — серед українців, панувала надія й віра, що німці принесуть тим народам вільність, у першу чергу релігійну, а потім і національну.

Дійсність напочатку цю віру нібито підтримала виразно... Комуністи на протязі майже дворічної окупації Західної України зліквідували чи загнали в підпілля непокірливі українські Церкви — католицьку, православну й протестантську, а тих із цих Церков, що скорилися перед владою, підпорядкували московському патріярхові чи (протестантів) — союзів баптистів ВСЕХБ. Загалом же беручи, на окупованих землях провадилася та сама антирелігійна політика, що й у самій імперії. Українське духовництво арештовувалося й разом із підлеглими віруючими висилалося й нищилося, а церкви, костьоли, молитовні дома й синагоги, разом із приналежними до них інституціями замикалися й передавалися державним, господарським чи партійним організаціям. При цьому належить згадати про Колонію Баптистів, селище, утворене в 20-их роках у лісах біля Белза віруючими виселенцями з різних сел

Галичини, яке навіть польська влада толерувала й не рухала. Комуністи всю колонію, за винятком однієї відсутньої тоді родини, у кількості 280 душ, на чолі з пресвітером Іллею Мазаном, вивезли до Сибіру в околиці Туруханського, де вони й вигинули майже доценту. Тільки декілька душ із них під час "десталінізації" були повернені додому...

Перед утечею від німців у червні 1941 року комуністи залишили в десятках українських міст і містечок сотки в'язників, переповнених трупами помордованих в'язнів. У Самборі, Перемишлю, Львові, Миколаєві, Дубному, Луцькому та в інших галицьких і волинських містах заарештовані були побиті, розстріляні або спалені живцем. Коли німці підступали до Скнилова під Львовом, назустріч їм вибігли натовпи жінок і дітей і благали рятувати в'язнів, що їх червоні володарі по'в'язали дротами й, обливши бензиною, підпалили в трьох в'язницях і в десятках великих камениць, обернутих на тюрми. І німці кинули танки до палаючих в'язниць. Серед побитих у Самборі й Хирові були десятки баптистів із Квасенини.

Зайнявши Західню Україну, німецькі військовики кілька тижнів толерували місцеві українські органи влади, дали дозвіл відкрити місця релігійного культу, давали матеріяли для ремонту й будови нових місць для Богослужб і, взагалі, виявили себе, як правдиві визволителі з московської неволі. Але незабаром місце вояків зайняли урядовці-

нацисти, рідні духовні брати комуністів, і неволя відновилася. Німці зберегли економічно-господарську систему з колгоспами та радгоспами, в яких знайшли собі притулок московські комуністи. Отже, поступово відновився попередній дустрій, із тією різницею, що українців почали примушувати переселюватися не на Сибір і Казахстан, а до Німеччини, де каторга була лише трохи легша від советської. Винищуючи жидів, німці почали поволі застосовувати подібне винищення й до українців. Тоді тисячі їх почали самі вдаватися на захід, де того винищення можна було легше уникнути.

У наслідку цих умов і обставин життя, у Німеччині опинилися сотки тисяч українців. Докладної кількості скитальників, оstarбайтерів і втікачів у Німеччині тяжко усталити. Як було вже раніше згадано, в одному лише українському консуляті (Фертрауенштелле) в Берліні було зареєстровано таких українців біля чверти мільйона. Але ця цифра є приблизною лише для 1940 року. Пізніше, у бігу війни та в зв'язку з відступом німців зо сходу на захід, кількість українців у Німеччині значно зросла і, можливо, перевищила один мільйон.

Серед цих скитальників опинилися тисячі членів української евангельсько-баптистської Церкви. Розкидані по всіх німецьких таборах ДіПі, вони під кінець війни зорганізували майже в кожному таборі більші або менші громади баптистів.

Ця їхня організація була настільки пляновою й тривалою, що до 1947-го року українські євангелики-баптисти відбули вже два духовні з'їзди, при чому на другому з'їзді 13-14 липня 1947-го року було понад двісті учасників, які врочисто відсвяткували в Мюнхені 95-ті роковини початків єванг.-бапт. руху в Україні та пам'ять першого охрищеного в ній 1852-го року піонера Івана Онищенка.

У цьому короткому начерку не можемо зупинитися над організацією й життям як окремих громад єванг.-баптистів, так і постанням Української Єванг.-Бапт. Церкви в Німеччині. Описом їх і їхньої діяльності займуться докладніше інші особи й діячі. Тут зазначимо лише, що та діяльність була надзвичайно жвава, ретельна та благословенна. Вона позначилася не тільки ревною місійною роботою серед скитальників, але й постанням духовних курсів, біблійної школи-семінарії, випуском у скитальчий світ накладом 5000 примірників Нових Заповітів (малого кишенькового розміру) нового перекладу, малого ж співаника, декількох брошур, трактатів і навіть духовного часопису "Дорога Правди", що виходив там і обслуговував усі наші Церкви аж до кінця перебування й виїзду майже всіх скитальників із Німеччини.

Цю велику й рясну благословенням Божим роботу провадили переважно молоді сили, виховані між двома Світовими війнами, головним чином, у Західній Україні. Їхні старші співробітни-

ки з осередків того виховання дбайливо підтримували молодь, яка з Німеччини, загартована там працею духовною в досить тяжких умовах, понесла потім свій досвід із Європи до інших континентів, запалюючи на них нове Христове полум'я на дещо приспалих і пригаслих вогнищах маленьких Церков в обох Америках і створюючи в них і в Австралії нові молоді українські Церкви.

Проповідь Євангелії до українських імігрантів (виселенців) в Північній Америці приходила наприкінці XIX й початку XX сторіччя подвійним шляхом: або з боку англомовних чи слов'янських (польських, чеських та інших) віруючих, або її розпочинали нові емігранти (виселенці) з українських земель у Європі, що ввірували були ще в Рідному Краєві, із якого виемігрували завдяки гоненням за віру.

Цим другим шляхом Євангелія власне й надійшла в 1880-их роках до З'єднаних Стейтів Америки. Переслідувани тяжко в Україні російською владою так звані "штундисти" з Київщини вперше з'явилися в місті Луїзвіл у стейті Кентаки. Це були перші "розвідувачі" з Київщини, вислані до Америки з метою вишукати "вільні землі" для віруючих, послідовників Омищенка, Рябошапки, Ратушного та інших піонерів євангелізму в Рідному Краю. На чолі цієї першої групи розвідувачів був енергійний та відважний Харитон Сабарович. Знайшовши працю на фабриках Луїзвілу,

вони покликали листами до себе другу партію р. 1889-го. У тій партії були кияни Іван Яковченко, Терешко, Федір Цимбаленко та інші. Третя партія наступного року їхала до того ж Луїзвілу, але “зачепилася” в Філядельфії (Пенсильвенія). Деякі з віруючих переселилися потім до околиць міста Норфолку в Вірджинії. Там же в 1890-их роках вони мали свої сталі Богослуження. До них під час війни проти Еспанії року 1898-го їхала нова група віруючих із України, кількістю понад 120 душ. Допливши пароплавом до Балтимори, ці штундисти, за порадою одного німця-меноніта, набувши вози, кіньми, пустилися в далеку дорогу до Норд-Дакоти. Туди ж поїхали й інші земляки з Вірджинії та з Пенсильвенії 1899-го року вони розпочали служити Богові в громадах селищ — Київ та інших. Пізніше від них почали громадитися віруючі в східніх стейтах — Нью-Йорк, Конектикат тощо. Під час 1-ої Світової війни вже існували громадки й Церкви в Гартфорді, Ансонії, Нью-Йорку, Філядельфії, Честері, Чікаго, Дітройті та в інших містах.

У Канаді постали Церкви — найперш у Вінніпегу, де на зібраннях вже року 1900-го проповідував бр. Теофіл Капустинський із Київщини, — потім в Оверстоні, а далі в Торонто, куди 1908-го року прибув із Скрентону бр. Іван Колесников.

У Канаді, окрім згаданих діячів, працювали — Микита Кривецький, Іван Шакоцько, Нестор і Степан Нездолії, а

пізніше Петро Кіндрат, Є. Дідюк та інші. Мовою Богослужб у канадійських Церквах була здебільшого — українська. Там же дбанням бр. Івана Колесникова почав виходити 1911-го року й український духовний журнал “Свідок Правди”. І хоч і там впливи російські були досить значними, проте, канадійці швидше надали рухові євангельському забарвлення рідного, українського.

Трохи інакше виглядала праця духовна в ЗСА. Хоч переважна більшість віруючих (90%) були українці, такі провідники церковні, як бр. Платон Давидюк, Іван Непраш, Б. Букин, В. Фетлер, В. Наркевич та інші провадили працю духовну мовою російською, в якій самі були виховані. Починаючи від року 1919-го, коли в Філядельфії відбувся перший з’їзд союзу їхніх Церков, усі наступні з’їзди, і ділові й духовнобудуючі, відбувалися тільки в мові російській, хоч той Союз Церков носив виразну назву “Російсько-Український”. Друкований орган цього союзу “Сеятель Істини” провадився мовою російською.

Тільки як виключення, деякі брати — Павло Бартків, Іван П’ятковський, Йосип Шкула, Василь Колодій та деякі інші, проповідували мовою українською. Так само, як виключення, бриніли іноді на Богослуженнях і під час з’їздів співи українських псалмів. Згадані тількищо брати часто підносили в Союзі питання про допомогу духовній праці в Західній Україні, і в своїх Церквах і громадах, де вони впровадили рідну

мову, робили збірки грошеві з метою підтримати матеріально проповідників та єдиний український журнал (від 1-го січня 1927-го року) на рідних землях "Післанець Правди". Ці ж брати подбали міцно про те, щоб, нарешті, союз Церков, до якого вони належали, призначив із своєї каси певні засоби для матеріальної підтримки деяких проповідників в Україні, для набуття деяких домів молитви там же й на спорудження та друк українського співаника з нотами під назвою "Християнський співаник".

Коли наприкінці 2-ої Світової війни до Америки надійшли відомості про перебування в Західній Європі тисяч віруючих, що животіли в надзвичайно тяжких умовах по таборах скитальників, серця українських евангеліків-баптистів, натурально, не могли залишатися спокійними. За Словом Божим віруючі американці прагнули допомогти в першу чергу своїм за вірою.

У Канаді, де, як ми бачили, народний ґрунт у Церквах був приготований значно краще для організації тієї допомоги й де від року 1942-го виходив свій рідний орган "Християнський Вісник", проваджений бр. П. Кіндратом, справа тієї допомоги скитальникам була, можна сказати, вже цілком дозрілою.

Значні труднощі чекали на ту справу в З'єднаних Стейтах. Свого друкованого органу, через який можна було б ту справу піднести й розвинути та поширити по Церквах, не було, а в Союзі думки віруючих роздвоїлися: біль-

шість скитальників у Німеччині були українці, і це, власне, для проводу сталося перешкодою щодо здійснення справи допомоги. Зрештою, той провід схилився до думки, щоб тим скитальникам допомогти матеріально, але таки там, на місцях; він тільки був проти заміру спроваджувати їх до Америки. З огляду на те, що вже в самій Німеччині постали були певні суперечки та зударі на мовній та національній площині в Церквах, які зорганізувалися в двох різних Об'єднаннях, дехто побоювався, що ті суперечки та зударі перенесуться й до Америки з прибуттям тих скитальників.

Ця справа ставала щораз пекучішою з огляду на те, що Європа прагнула якнайшвидше позбутися тих небажаних скитальників, а вони самі прагнули видертися світ за очі з нестерпної атмосфери скитального життя, якому, до того ж, загрожувала зо сходу навала дикунських червоних орд.

Під впливом тих обставин, як уже на початку цієї праці було згадано в ч. 7-8 нашого журналу за минулий рік, уліті 1945-го року в місті Честері зібралася група українських баптистів (Павло Бартків, Іван П'ятковський, Кость Лемцьо, Василь Могиляк, Василь Бартиш і Микола Побігушка), яка й схвалила: негайно звернутися до всіх українських баптистів у З.С.А. і в Канаді — розпочати акцію допомоги й порятунку українських евангеліків-баптистів у Німеччині. Ця постанова була стверджена молитвами з вірою в те, що

Сам Господь Бог цю акцію підтримає й перепровадить у життя.

Ініціативна група з шістьох братів, зібрана в Честері, схваливши розпочати несення допомоги вірним скитальникам в Європі, потребувала насамперед мати матеріальні засоби, а їх не було. Тоді ці брати склали самі перші пожертви на святе діло, і так був створений ними фонд допомоги в розмірі 2000 доларів.

Це був перший відважний і рішальний крок, наслідки якого Бог рясно поблагословив у майбутньому. Після пересправ із канадійськими братами було засноване Українське Місійно-Біблійне Товариство, що його й було зареєстровано потім у відповідних органах влад. Церкви в Честері, Чикаго й Дітройті в ЗСА та в Саскатуні, Вінніпегу та деякі менші громади в Канаді постановили підтримувати новозасноване Товариство. Коли вістка про утворення УМБТоваритва та про його цілі й завдання розійшлася по Північній Америці, поодинокі окремі члени різних Церков, що входили до складу так званих слов'янських (русько-українських) союзів, відповіли на цю вістку та на заклики початківців гарячими відгуками не тільки духовної, але й матеріальної підтримки. Українські віруючі в Америці неначе прокинулися зо сну.

Треба відзначити, що тоді виявилось багато не тільки прихильників, але й противників тієї спасенної й рятівничої діяльності українських віруючих: у багатьох Церквах розпочалася одверта

боротьба проти нового Товариства. Ініціаторам найщирішого Христового діла було зроблено закид скрайнього націоналізму, а навіть — політиканства. І хоч ці шестеро братів, а разом з ними десятки, а потім і сотки їхніх прихильників і співдумців перетерпіли спочатку тяжкі зневаги, образи та навіть переслідування з боку несвідомих і темних співбратів, вони не вгнулися під тягарем несправедливої навали й ревно та із запалом приступили до головного завдання свого — рятувати скитальників, що були в Європі.

Становище ж тих скитальників, як вже було зазначено раніш, було надзвичайно тяжке, і з морального й з матеріального боку.

Як відомо всім, війну виграла Америка з її аліянтами, але виграші та здобутки американської перемоги загарили одні Совети. Вони захопили половину Європи й почали в ній поводитися, як правдиві господарі. Їхні військові комісії залляли не тільки переможені Німеччину й Австрію, але й аліянтські держави, як Францію, Бельгію, Данію, Голяндію тощо. Вони силоміць забрали своїх військовиків, що були в німецькому полоні, а потім кинулися й на всіх громадян, що були вивезені німцями на невірничі роботи, або — які скористали з війни й повтікали з советської неволі. Серед скитальників створилася паніка: вони нізащо не хотіли вертатися до новітньої тюрми народів, під владу московських комуністів.

Американці, англійці й французи, а

за ними й увесь вільний культурний світ — сталися свідками химерного та дивовижного явища: у той час, як мільйони робітників-невільників охоче й радісно верталися до своїх звільнених від німців західноєвропейських країн, біля двох мільйонів подібних невольників і скитальників зо Сходу (українців, білорусів, поляків, чехів тощо) тікали від советських комісій, вирікалися свого походження й своїх країн, а навіть і прізвищ, і благали здивованих американців не видавати їх до рук советських людоловів.

Були випадки, коли люди забивали своїх жінок і дітей, і самих себе, аби лише не опинитися в руках росіян. Трапилися знані всім трагедії в Лієнці й інших місцях.

В особливо тяжкому становищу опинилися українські віруючі: вони не могли ніде сховатися від лютих ловців, як теж не могли йти за прикладом невіруючих на різні вигадки, ошуканства та фальшування. Правда, що часом, у великій скруті та в смертельній небезпеці, траплялося (нема де правди діти!), що й віруючі українці видавали себе перед американцями за поляків, уподоблюючись цареві Давидові, що вдавав себе за безумного перед страшним Авімелехом. Поляки ж не видавалися Москві.

Треба було певного часу на те, щоб американці розпізнали звірячу натуру своїх московських союзників; аж тоді вони перестали дивуватися поведінці українців, зрозуміли їх і їхній жах пе-

ред “освободителями” й почали їх захищати та ними опікуватися. Тоді то були утворені численні табори для українських скитальників, в яких наші земляки моментально почали влаштовуватися, як вільні люди.

Коли проминули моральні страхіття, настали труднощі матеріяльні. Та з ними українці давали собі раду: організували не тільки харчування та домування, але почали дбати й про задоволення потреб духовних і культурних. Хоч скромно й невибагливо, були влаштовані церковні доми, школи, театри, робітні та інші установи.

Щодо цієї діяльності, то українці дійсно правили за приклад для інших скитальників. Особливо жвавими та працьовитими виявили себе також наші євангельські віруючі, баптисти. Вони не тільки створили приміщення для Богослужб, але й організували церковні хори, місійні гуртки, а навіть потрапили єдині правдивим другом видавати свого пресового органа. У липні 1947 року почали наші баптисти видавати журнал “Дорога Правди”, що його видавцями, редакторами та друкарями й співробітниками були знані нам усім брати — М. Подворняк, Іл. Тарасюк, О. Гарбузюк, Ів. Барчук та інші, що випустили багато трактатів.

Віруючі не тільки працювали, але й училися: до духовної семінарії в Віденесті пішли брати — О. Гарбузюк, Дм. Марійчук, Ф. Луцик, І. Поліщук, І. Тарасюк, П. Улянюк, Л. Підгорецький, В. Остапчук та інші. Деякі брати пішли

на студії в німецьких університетах. Медичні сестри, що мали вже студії в Польщі, продовжували їх в Німеччині (Ганя Глива, Єва Мрачинська, Катерина Голубка, Марія Махник та інші).

У житті та діяльності українських та інших скитальників велику допомогу виявили такі міжнародні установи, як УНРРА (від 1946 р.), а потім (від 1947 року) ІРО.

Американські віруючі насамперед прийшли з матеріальною допомогою для всіх скитальників, а також і для українців. Але найбільшу та найпотрібнішу поміч для наших євангельських віруючих почало подавати новостворене в Америці УМБТовариство, а слідом за ним і окремі Церкви та окремі віруючі.

Цією найбільш потрібною поміччю була - - допомога виїхати зо скитальчих таборів Європи. Бо, як вже було згадано раніш, усі скитальники були тяжким тягарем для тих країн, які були міцно знищені воєнними подіями. Це відчували й самі скитальники, й їхнім палким бажанням було - якнайшвидше виїхати десь із Європи.

Акція розселення мільйонів так званих ДіПі (дісплейсд персонс) сталася актуальною по закінченні війни року 1945-го, і нею зайнялися Об'єднані Нації. Натурально, більшість скитальників мріяла про виїзд до країн обох Америк. Позатим, проте, людям, що зазнали бодай трохи життя під комуністичною безбожною владою, було байдуже, куди їхати, аби тільки як можливо най-

далі від Москви та від комуністичного "раю".

Отож, само створення в Америці УМБТовариства подало всім українським євангельським віруючим "зелене світло" надії на виїзд за океани. І хоч само Товариство на початку свого існування й діяльності не мало ще ані засобів, ані церков із вистачаючою кількістю місць, щоб прийняти всіх бажаючих виїхати з Європи, проте воно розбудило в українських віруючих у всьому світі те почуття братньої й національної свідомости, яке спонукує людей діяти за знаним прислів'ям: "свій як не заплаче, то бодай скривиться". І ця свідомість, спонукувана Христовою любов'ю, почала діяти, як поштовх до рятування братів і сестер, що опинилися в таборах скитальників ув Європі.

Для всіх же Церков вільного світу ті скитальники були теж потрібні, як та "свіжа кров", що поживлявала б духовний "кровобіг" дещо постарілих або підупалих громад церковних. І, дійсно, із прибуттям вже перших скитальників з-за океану, життя багатьох Церков збуджувалося, міцнішало та діставало нові сили духовні для дальшого зросту й поширення.

••
•

Одним із перших прибув до ЗСА (6 березня 1947 року) пастор Л. Жабко-Потапович, що в часі війни на протязі двох років мав можливість проповідувати та поширювати Слово Боже серед українців у таборах полонених у Ні-

меччині. Прибув він за дбанням бапт. Церкви в Честері та її пастора Павла Барткова при діяльній допомозі УМБТовариства. Обидва ці пастори в вівторок 20 червня 1947 року виїхали до Вашингтону, де спільно з пастором Василем Фетлером (Маловим) були прийняті деякими сенаторами та конгресменами та взяли участь у засіданнях спеціальної конгресової комісії, яка якраз тоді виробляла матеріали щодо спровадження до ЗСА скитальників із Європи. Це був перший рішальний крок УМБТовариства щодо помочі в переїзді скитальників. І вже наступного року наші скитальники почали прибувати до Північної Америки. Це були --- М. Подворняк, З. Речун-Панько, Лука Підгорецький, Лев Бучак, Володимир Боровський, Степан Нищик, Ілля Кубрин, Гр. Домашовець та інші. Ще того ж 1948 і наступного 1949-го року прибули Іван Підгорецький, Михайло Теслюк, Володимир Гусарук, Іван Барчук, Іван Поліщук та інші. У неділю 14 серпня 1949-го року прибув і поселився в Чикаго пастор Олекса Гарбузюк, теперішній презес ОУЄБЦ, останній редактор журналу "Дорога Правди" на Скитальщині.

Новоприбулі до Північної Америки молоді духовні діячі Єванг.-Бапт. Церкви правили власне за ту "свіжу кров", що влялася до УМБТовариства та його зміцнила значно. Двоє з вищезгаданих (Боровський і Бучак) із прибулими іншими членами Пресвітерської Церкви так само зміцнили їхню Церкву.

Наступним кроком Товариства було відновлення на американському континенті журналу "Післанець Правди", що замовк був на протязі всієї 2-ої Світової війни. Перше число його вийшло в липні 1947-го року. Це була значна підтримка для духовної ниви, на якій від 1942-го року працював журнал "Християнський Вісник", видаваний бр. П. Кіндратом у Вінніпегу в Канаді, та в якому пізніше теж працювали брати К. Костів, а по ньому — М. Подворняк. Другим органом друкованим стався журнальчик "Українська Нива", видаваний у Саскатуні бр. Я. Гомінюком, президентом канадійського відділу УМБТовариства. Там же в Саскатуні 1946-го року почав учбову роботу Український Біблійний Інститут. Він почав випускати нових духовних працівників Товариства. Його директорами та викладачами на протязі декількох років були — М. Івахів, Я. Гомінюк, Мойсей Гітлін, Кость Костів та інші.

Раз штовхнута в рух духовна машина — УМБТовариство — являла щораз перед світом свої нові здобутки. 7 грудня 1949-го року в місті Гемілтоні (Канада) було засноване Всеукраїнське Євангельсько-Баптистське Братство, духовно-репрезентативна установа, що об'єднала в своєму лоні всі Об'єднання Церков, духовні організації, учбові та видавничі установи й радіонадавання, закладені в усьому світі українськими баптистами. Завданням та ціллю Братства було — виступати перед світом у тих випадках, коли треба буде подати

спільний голос усіх єванг.-бапт. віруючих. Аrenoю першого виступу цього Братства стався 8-ий Світовий Конгрес Баптистів 1950 року в м. Клівленді в ЗСА, коли Братство через самий Конгрес, пресу й радіо всього світу заманіфестувало своє існування та діяльність. До речі, ця маніфестація, надзвичайно голосна й показна надзвичайно схвилювала Москву та її безбожний уряд. Як відомо, Кремль не дозволив московським баптистам узяти участь у 7-му Світовому Конгресі (у м. Копенгагені в Данії в днях 29.7 — 3. 8 1947 року). По імпазантному виступі Братства в Клівленді, советський уряд наказав ВСЕХБ негайно виступати на всіх світових конгресах. Отже, перша акція Братства мала додатні наслідки. Другою акцією Братства, розпочатою в тому ж Клівленді, було скликання на рік 1952-ий ювілейного з'їзду з нагоди сотої річниці початку українського євангельсько-баптистського руху через Івана Онищенка, охрищеного восени 1852-го року на Херсонщині. При цьому було схвалено випустити в світ документальний твір бр. Л. Жабко-Потаповича під назвою "Христове світло в Україні", де були подані всі історичні наукові джерела тієї знаменної події. По виході в світ тієї книги та по історичному ювілею в Гемілтоні (Канада, 29 травня — 1 червня 1952 р.) як у Совегах, так і на світових конгресах мусіли спинитися твердження попередні, що, мовляв, баптистський рух у царській імперії розпочався був із Росії, а не з України.

Третьою акцією Братства треба вважати випуск 1954 р. великого українського співаника з нотами, під назвою "Відродження", який заступив собою всі 22 випущені до того часу різні співаники, упорядковуючи та уніфікуючи пісні за академічним правописом.

Далі треба відзначити діяльність Братства щодо видання року 1962-го нової української Біблії, випущеної в світ Британським і Закордонним Біблійним Товариством. Братство через свого представника в перекладово-ревізійному комітеті взяло активну участь у випуску тієї Біблії.

До речі, при цій нагоді, треба згадати про те, що 1-ий Світовий Конгрес Вільних Українців у Нью-Йорку в днях 16-19 листопада 1967 року мав у Президії представника Всеукраїнського Євангельсько-Бапт. Братства, пастора д-ра Л. Жабко-Потаповича, який у присутності 18-ти тисяч учасників Конгресу склав із його плятформи перед усім світом протест проти нового переслідування за Залізною заслоною українських віруючих, розпочатого Москвою від року 1961-го. Той же представник Братства репрезентував його 1968 року при заснуванні при найкращому американському Гардвар-Університеті першої катедри українознавства.

Українське Місійно-Біблійне Товариство розпочало своє скромне існування при допомозі декількох Церков і невеликої кількості членів. Восьмий річний його З'їзд в днях 4-7 вересня 1953 р. був водночас 1-им З'їздом Об'

єднання Україн. Єванг.-Бапт. Церков у ЗСА, до складу якого незабаром увійшло 25 українських Церков.

Як знаємо із Слова Божого, розгромлення Єрусалимської Церкви, що розпочалося 37-го року забиттям св. Степана, спричинило пізніше розпорошення проводу та членів тієї Церкви. Проте це нещастя викликало започаткування діла Божого на цілком нових місцях того розпорошення (діяспори) та зріст і зміцнення Церкви в її дальшому розвитку. Коріння її в самому Єрусалімі не всохло, але паростки її в пізніших часах пробілися в таких містах, як Антіохія, Рим, Олександрія та в багатьох інших центрах, звідки світло Христове почало розпроміюватися на весь тодішній світ.

Щось подібне сталося з Христовою Церквою новітніх часів в Україні. Дві жахливі світові війни та ще більш жахливі вдари кривавої московської навали розкидали українських віруючих у Бога й Христа Спаса по всій земній кулі. Проте коріння Христової віри не згинуло в самій Україні, а проросло та буйно розвинулося на Заході Європи та на інших континентах. Особливо ж в обидвох Америках.

У попередніх фрагментах цієї нашої скромної історичної розвідки ми вже відзначили деякі моменти того, як маленькі зерна євангельської Правди, засіяні на американському ґрунті, кільчилися та розросталися на протязі останніх двадцяти п'яти років. Тепер нам залишається лише яскравіше підкреслити

та міцніше висвітлити ті моменти та їхній дальший розвиток. Змалювання бо повного й досконалося портрета-опису тієї Божої рослини буде завданням майбутнього історика, що колись викладатиме на папері весь процес зросту Христового дерева, Його Церкви. Той же історик подбає вставити та пригадати ті моменти того зросту, що з причини фрагментарності цієї нашої розвідки були в ній поминені.

Як було вже раніш зазначено, новопрйбулі по 2-ій Світовій війні віруючі скитальники правили в Америці за свіжий квас у старих Церквах. Маленьке місійне товариство, складене спочатку з шістьох осіб, увійшовши в контакт із місцевими та канадійськими церквами й окремими віруючими, зрушило дещо приспані сили духовні, які й почали діяти далі. Як було вже згадувано, ця праця зрушення та поступу мала в ЗСА й Канаді не тільки благословенні наслідки, але й труднощі. Проте запал ініціаторів і надхнення Святого Духа були такі міцні, що ті перешкоди й труднощі, хоч і поволі, але почали відсуватися. Правда, для цього потрібні були, як виявилось пізніше, не тільки місяці, але й роки наполегливої та впертої роботи. І та робота жевріла й щораз зростала.

Наступного по започаткованні УМБТовариства року 1946-го відкрився в Саскатуні в Канаді Український Біблійний Інститут. Далі, року 1947-го в Честері почав від липня знов виходити журнал "Післанець Правди", який підсилив ту

працю, що її досі провадив "Християнський Вісник". Уліті того ж року в м. Дітройті відбувся вже з'їзд УМБТовариства, який треба вважати за перший. Від того часу щороку наші з'їзди почали відбуватися регулярно та безперервно.

Як і завжди то буває напочатку, в діяльності Товариства помічалися деякі неполадки, тертя, труднощі й поразки, але сила Духа Святого та те завзяття, що ним були опановані тоді ініціатори Божої роботи, переборювали всі перешкоди, і діло Боже посувалося швидко вперед.

Щодо згаданих труднощів і перешкод особливо пам'ятними залишилися з'їзди Товариства в роках 1948 і 49-го. Матеріальні труднощі тоді виявилися особливо яскравими. Але ревність дітей Божих усе переборювала. Коли на з'їзді в Крумліні 1949 року стало відомим, що потрібно вжити надзвичайних заходів для матеріального підсилення праці, було схвалено, що всі працівники Товариства зобов'язуються в центрі робити без жодної зарплати. Самі члени Управи й інші провідні діячі, відмовляючися від зарплати, вирішили самих себе обкласти регулярними жертвами на святе діло. Наслідки такого рішення негайно почали виявлятися в надзвичайному благословенні. Церкви й окремі віруючі в обох країнах почали жертвувати значно більше й охотніше. Це в свою чергу піднесло всіх віруючих на духові, і вони без вагання вирішили, що Товариство повинно вийти на шир-

ші шляхи своєї діяльності та взяти участь у 8-му Світовому Конгресі Баптистів, що наступного року мав відбутися в м. Клівленд в Огайо, ЗСА. Опис тієї урочистості вже був поданий раніш.

Коли в роках 1948 і 49-му почали прибувати скитальники з Європи, збільшилися й зміцніли сили не тільки Церков, але й самого Товариства. Відкривалися щораз дальші й ясніші обрії праці в майбутньому.

7 грудня 1949-го року в Гемілтоні в Канаді було започатковане Всеукраїнське Євангельсько-Баптистське Братство, що об'єднало Церкви в ЗСА й Канаді та на Скитальщині УМБТ-во Інститут, радіонадавчі станції та всі інші галузі української духовної праці, що мали в майбутньому постати, в одну духовно-репрезентативну установу. Вона мала не тільки в імені своєму, але й усього Братства на Батьківщині маніфестувати в відповідно важливих моментах і потребах перед усім світом. Склад Управи Братства був такий: Президент — П. Кіндрат; віцепрезиденти — Павло Бартків і Л. Жабко-Потапович; скарбник — З. Речун-Панько; секретарі — Ст. Нищик і О. Гарбузюк та члени Управи — Я. Гомінюк, М. Тодорук і Іван П'ятковський. Управа Братства тоді ж схвалила: узяти діяльну участь у 8-му Світовому Конгресі Баптистів, підготувати святкування 100-річчя Українського Баптизму в р. 1952-му, випустити в світ спеціальну історію того Баптизму та підготувати ви-

дання великого загального співаника духовних гімнів.

Майже водночас брати М. Подворняк, З. Речун-Панько, І. Барчук та інші створили видавництво духовної літератури під фірмою “Дорога Правди”, що, таким чином, у широких розмірах могло би продовжити працю, яку в скромніших масштабах досі виконував під тією ж назвою журнал у Німеччині. Це видавництво за 20 років своєї невсипущої роботи випустило в світ біля 60 більших і менших поважних духовних творів, які залишать незатерті сліди в історії українського евангелізму.

Наступним великим кроком українського баптизму треба вважати заснування Об'єднання Українських Євангельсько-Баптистських Церков у ЗСА. Це сталося під час 8-го річного з'їзду Товариства в Честері-Крумліні в днях 4-7 вересня 1953 р. На чолі його майже весь час беззмінно стояв невтомний презес бр. Павло Бартків, аж до менту, коли, нарешті, “випросився” з того посту й став почесним його головою, відступивши виконання своїх тяжких обов'язків другому своєму невтомному заступникові бр. Ол. Гарбузюкові.

Коли Біблійний Інститут у Саскатуні з певних труднощів і причин матеріального характеру припинив свою діяльність, школа Об'єднання Церков була перенесена до Південної Америки, де Український Біблійний Інститут в Обера в Аргентині продовжує святу й благословенну роботу приготування нових

молодих робітників і робітниць на ниві Божій.

Об'єднанню Церков і Всеукраїнському Братству треба до певної міри теж завдячувати великий чин випуску в світ року 1962-го нового перекладу української Біблії дбанням і засобами Британського й Закордонного Біблійного Товариства в Англії. Бо як Об'єднання Церков так і Братство своїми чинами й сприяло й помагало тому випускові.

Те ж саме Братство й Об'єднання до великої міри підготували ґрунт для засновання й жвавої і благословенної діяльності ще однієї галузі нашої Церкви, що швидко переросла всі інші. Хоч різні Церкви наші в різних містах і на різних континентах вже здавна впровадили були в рух радіонадавання в мові українській, проте засяг тих духовних надавань обмежувався кордонами певних околиць і міст, як, наприклад Чикаго, Філадельфія, Торонто, Вінніпег тощо. Але нова галузь пересягнула згадані вище кордони й досягла, нарешті, тих натуральних виміряних місць, до яких поривалися думки й жадання мільйонів душ і соток тисяч євангельських віруючих. Це було радіонадавання "Голос Євангелії в Україну", що розпочалося в четвер 23 червня 1966 року. Отже, в цей мент, коли окладаються в друкарні ці рядки, минає рівно п'ять років, як хвилі радіо понесли в Україну Добру Новину через станцію в Монте-Карло, у Монако, під протекцією Всеукраїнського Єван.-Бапт. Братства. Спеціальний комітет "під проводом братів

Ів. Барчука — голови, Антона Коцепули — секретаря та директора радіоблаговістя Ол. Гарбузюка й віцедиректора проп. Івана Поліщука та Яр. Папроцького” (П. П. ч. 5-6, 1966 р.) покерував цією благословенною акцією. Вона мала духовний успіх за Залізною заслоною, а в усьому вільному світі здобула численних прихильників із наших Церков, що й підтримують її щедро досі своїми матеріальними жертвами.

Окрім перелічених вище здобутків наших Церков треба відзначити жваву діяльність щодо просування через щілини в Залізній заслоні соток Біблій, Нових Заповітів, співаників та іншої духовної літератури, яка, поруч із іншими засобами та діями (до них належить заснування в Вінніпегу новочасної друкарні під дирекцією братів М. Подворняка та О. Ткаченка) — ця діяльність, її високодуховна снага та безприкладна в історії євангельського руху інших народів ревність і сила, викликала за тією Залізною заслоною несподівані й надзвичайні події.

Безбожницький уряд у Москві не міг, нарешті, витримати наслідків тієї діяльності українських віруючих за океаном і розпочав свою контракцію, яка в червоній імперії викликала тількищо згадані вище несподівані й надзвичайні події.

Оглядом тих подій, які ще й ще раз стверджують відвічну Божу правду, що “тим, хто любить Бога, хто покликаний Його постановою, все допомагає на добре” (Послання до Римлян 8: 28),

закінчимо цю скромну історичну розвідку.

За час між двома світовими війнами, як вже згадувалося раніш, євангельсько-баптистський рух у колишній російській імперії (раніш — царській, а від 1921-го року — у червоній), не вважачи на тяжкі переслідування, не тільки не вигас, але поступово зростав і зміцнявся. Правда, треба відзначити, що це зростання й зміцнення того руху було питомим, головним чином, для України та для тих місць в Азії, куди російська влада засилала покарані нею баптистів. Хоч праця Божа серед українців, починаючи від 50-тих років XIX-го віку провадилася переважно мовою російською, українські віруючі в своїх Церквах і громадах молилися, свідчили, співали та проповідували мовою рідною, хоч часами й більш або менше зіпсутою. Євангельсько-Баптистський рух, що зродився тоді в Україні, носив на собі всі ознаки не тільки відродження апостольського християнства перших його трьох віків, але до певної міри висловлював явний протест проти російських поневолювачів, що їх завжди підтримувало московське православ'я. Це особливо визначалося перед другою світовою війною в характерному явищі, що в той час, як в Росії (у Московщині) єванг.-баптистський рух був майже докорінно знищений комуністами, ці останні не могли його викоренити в Україні та в місцях заслання з переважаючим українським населенням.

Під час Другої світової війни, від року 1942-го починаючи, московська влада під тиском американців примушена була послабити антирелігійний терор. Із в'язниць і каторг почали випускати тих віруючих, що згоджувалися співпрацювати з безбожницьким урядом. Пізніше дозволено було створити ВСЕХБ, до якого ввійшло до 1500 громад, зареєстрованих владою. Поза реєстрацією залишилося біля 3500 громад, які не хотіли скоритися перед Кремлем й відмовитися від вільної й необмеженої проповіді Євангелії. Переважна частина цих нескорених громад складалася з українців.

По війні до червоної імперії влило було до 2000 євангельських громад із Зах. України й Білорусії. Вони провадили працю Божу в Україні виключно мовою рідною. Це непокоїло московських безбожників, і Кремль почав міцно обмежувати роботу віруючих. Баптистам наказано було скоритися перед двома наказами, потайки виданими із ВСЕХБ: це були — “Новий статут ВСЕХБ” і “Інструктивний лист старшим пресвітерям”, розіслані р. 1960-го. За духом цих наказів праця Божа зводилася нанівець і мала б бути остаточно спинена.

Незареєстровані громади, головним чином в Україні та на засланні, відмовилися піддатися безбожній владі й створили спочатку “Ініціативний Комітет”, а потім — “Раду Церков Єв. Хр. Баптистів.” Розпочалася запекла війна, духовна з боку християн і кри-

ваво-жорстока, з боку влади. Тоді то християни вільного світу виразно стали по боці гноблених віруючих за Залізною заслоною.

Москва це знала й задалегідь почала вживати заходів, аби спинити всіляку підтримку переслідуваним нею віруючим. Від р. 1957-го Москва починає примушувати виїздити за кордон "духовних" діячів (насправді своїх агентів). Завдання, покладене на тих "діячів", було подвійне: вони (переважно в Америці) повинні були — 1) переконувати всіх, що в Советах є абсолютна вільність і 2) знаходити прихильників для советської влади. Ці прихильники, що часто мали в Советах якусь рідню, задля спасіння рідні від помсти з боку советської влади, ішли цій владі на руку й намагалися створювати в вільному світі настрій, прихильний тій владі.

Підсилюючи цю акцію, влада від часу до часу випускала за кордон поодинокі особи або й цілі родини віруючих, які зобов'язувалися ту владу реалізувати та захищати перед вільним світом. Водночас органи НКВД (а пізніше КГБ) виклика́ли до себе поодиноких віруючих і намовляли (або навіть їм наказували), аби ті віруючі писали за кордон (переважно до Америки) до віруючих же, щоб останні не писали в своїх часописах про тяжкий стан Церков за Залізною заслоною.

Уся ця акція Москви провадилася під тим кутом зору, що, мовляв, той крик, що його віруючі вільного світу підносять з приводу гонення на вірую-

чих в Советах, шкодить насамперед тим же самим віруючим; влада, мовляв, роззложена криком християн, ще більше розлючується й зміцнює терор проти віруючих.

Тим часом переслідування віруючих провадилося систематично та невідхильно. Їх кидали до в'язниць, засиляли на каторжні роботи, їх самих викидали з праці, а дітей їхніх із шкіл; Біблії й духовну літературу конфіскували, дома молитви відбирали або замикали; у зібраннях можна було тільки проповідувати (і то на певні теми, що не заторкували б світу й влади); ані недільної школи, ані зібрань молоді, ані жодної іншої діяльності провадити не було вільно. У кожній громаді було по декілька "сексотів", а всі пастори та проповідники мусіли були доносити до влади про все, що діялося і в Церквах і в родинах віруючих. За участь у Богослуженнях накладали кару --- "штраф". Молоді й дітям заборонено ходити на зібрання.

Перелічити всі "скорпіони", що ними безбожна влада биля віруючих, нема можливости, так їх багато (тих скорпіонів) було.

Але водночас, у таких містах, як Ленінград, Москва, Київ, існували громади, і то досить великі. Вони існували для того, щоб наївні американці та інші чужоземці могли на власні очі переконатися, ніби яка в Советах "свобода". Правда, що навіть кілька тисяч членів у такій показній громаді правили за краплину в морі багатомільйонно-

вого населення. Крім того, треба мати на увазі, що більшість членів таких показних громад, то були втікачі від штучного голоду 1933-го року, що ним Джугашвілі-Сталін вимордував мільйони людей в Україні та в інших місцях. До того ж ті громади містилися “на задворках”, у глухих кутах (у Москві, наприклад, на Малому Вузовському завулкові), куди навіть місцевий москаль не легко міг знайти дорогу, і де в маленькій залі відразу не зміщувалася навіть четвєртина зібраних. У Києві віруючих викинули з міста на околицю в Святошині, на Подолі та на такій Ямській вулиці, де за романом Куприна “Яма”, знаходилися найбрудніші притулки розпусти, куди навіть невіруючі соромилися ще за царських часів уцащати.

У советських часописах над віруючими глузували, їх ображали, зводили на них найбрудніші наклепи. При цьому створювалися найнемовірніші брехливі історії не тільки про нескорених “ініціативників”, яких названо було “раскольніками”, але й про віруючих закордону. Особливу увагу ці часописи вділяли провідним братам із Українського Євангельсько-Баптистського Об'єднання в ЗСА. Їх обливали помиями вигаданих неправдивих історій життя їх самих і їхніх родин.

Не зважаючи на це все, віруючі в Советах під проводом таких проповідників-мучеників, як Г. К. Корольков, Г. П. Вінс та десятки інших героїв Христових, мужньо та непохитно стоя-

ли в вірі в Господа Ісуса Христа та керували Його Церквою.

А Об'єднання Українських Єв.-Бапт. Церков у ЗСА здіймало на увесь світ потужний крик, бо про цей крик увесь час благали віруючі за Залізною заслоною.

На провесні 1968 року з Москви було розіслано обіжника (аткрите письмо) за підписами презеса й секретаря ВСЕХБ Іллі Іванова й Олександра Карєва, в якому віруючих вільного світу переконувалося, що баптисти в Сове-тах користаються повною свободою та що так звані "ініціативники" не мають жодної рації, нарікаючи на утиски й гонення з боку советської влади.

У відповідь на цього листа орган Об'єднання Українських Єв.-Бапт. Церков у ЗСА "Післанець Правди" подав розлогі й докладні дані про факти урядового терору за Залізною заслоною.

Тоді советська влада інспірувала й наказала українським баптистам склас-ти й вислати до "Післанця Правди" великого на вісьмох сторінках листа за підписами восьмох українських братів. У цьому листі, одержаному в Редакції "Післанця Правди" перед Різдвяними Святами 1968 року, не спростувавши фактично жодного акту переслідування советської влади, бідні та нещасливі українські брати намагалися оборони-ти советський уряд, представляючи його, як даного від Бога (!) та намовляю-чи Церкви та й окремих віруючих Об'єднання Церков у ЗСА признати той

уряд за орган Божественної влади та перед ним скоритися.

Нам неможливо в короткій історичній розвідці представити детально весь хід драматичної боротьби українських баптистів в ЗСАмерици проти жорстокого атеїстичного уряду в Кремлю та зображення його перед усім вільним світом, як органа й правої руки сатани й антихриста. Ця боротьба продовжується далі і її наслідком є те, що віруючі в Советах мужньо та відважно борються далі проти того уряду.

Цього, нарешті, той московський уряд, що досі діяв через підставних осіб баптистів, не витримав і виступив одверто сам на сцену запеклої боротьби...

17-го жовтня 1970-го року в урядовому офіціозі "Ізвестія" з'явилася на першій сторінці величезна стаття "Подстрекателі" (підбурювачі), підписана міністром В. Куроєдовим в ролі оберпрокурора духовних справ. У цій статті найвищий "сановник" московської безбожної влади всю відповідальність за драматичну боротьбу советського уряду проти віруючих еванг. християн баптистів і за всі невдачі цієї боротьби покладав на українських баптистів в ЗСА і на їхній друкований орган "Післанець Правди" у місті Честер у Пенсильванії.

Це був небувалий ще в історії нашого евангельського руху випадок, щоб такий нібито "могутній і всевладний" московський уряд фактично скапітулював перед таким скромним й незначним

Об'єднанням Українських Єванг.-Бапт. Церков ув Америці.

Направду, маємо повне право до цього Об'єднання нашого на чолі з його презесами братами Олексою Гарбузюком і Павлом Бартковим, із його Управою та всіма Церквами й пасторами та іншими співробітниками, застосувати благословенні слова послання апостола Павла до Коринтян (1 Кор. 5:58):

“Отож, брати любі мої, будьте міцні, непохитні, збагачуючись завжди в Господньому ділі, знаючи, що ваша праця не марнотна у Господі”.

Натурально, ці ж слова стосуються теж і наших відважних братів і сестер в Україні та в усіх частинах советського союзу, а, особливо, в каторжних місцях заслання й тяжкої муки, де ці брати й сестри боряться й умирають за Господа Ісуса Христа та за Його Євангелію вічну.

Боротьба й там і тут продовжується і буде щораз запекліша.

Але діти Божі й тут і там за заслугою повинні бути певні, що Той, Який ось уже майже 120 років, починаючи від року 1852-го, у тій боротьбі разом із дітьми Божими йде й бореться поруч, конче перемаже й ту безбожну сатанинську владу Москви й Кремлю пересилить і знищить. Бо Він заповів:

“Страждання зазнаєте в світі, — але будьте відважні: Я світ переміг!”

